

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte
Pirmsskolas un sākumskolas skolotājs

ANNA RAGOVSKA-RAMŠA

**4-5 gadus vecu bērnu sociālo prasmju veidošanās pirmsskolas
izglītības iestādē**

Bakalaura darbs

Darba vadītāja
pasniedzēja

Akadēmiskais amats

Mg.paed., Mg.psych.

Zinātniskais/
akadēmiskais grāds

Ilze Kricka

Vārds, uzvārds

Paraksts

CĒSIS 2020

Saturs

Ievads.....	5
1. Sociālo prasmju veidošanās teorētiskais raksturojums.....	7
1.1. Sociālo prasmju jēdziena un būtības raksturojums.....	7
1.2. Sociālo prasmju raksturojums pirmsskolas izglītības programmā.....	12
1.3. 4-5 gadus vecu bērnu sociālo prasmju raksturojums un to veidošanas iespējas.....	15
2. Rotaļa un tās nozīme bērna attīstībā.....	19
2.1. Rotaļu būtība un funkcijas.....	19
2.2. Rotaļu veidi.....	21
3. 4 – 5 gadus vecu bērnu sociālo prasmju veidošanas izpēte pirmsskolas izglītības iestādē.....	25
3.1. Pētījuma grupas, norises un metožu apraksts.....	25
3.2. Sociālo prasmju izvērtējums pētījuma sākumā.....	28
3.3. Pedagoģiskā izmēģinājuma darbība un tās rezultāti.....	32
3.4. Iegūto rezultātu analīze.....	40
Secinājumi.....	44
Priekšlikumi	45
Literatūras un avotu saraksts.....	46
Pielikums.....	49

Anotācija

Bakalaura darba tēma: “4-5 gadus vecu bērnu sociālo prasmju veidošanās pirmsskolas izglītības iestādē”

Darba autore: Anna Ragovska-Ramša

Pētījuma mērķis: pētīt un analizēt sociālo prasmju veidošanos pirmsskolas izglītības iestādē 4-5 gadus veciem bērniem.

Hipotēze: 4-5 gadus vecu bērnu sociālās prasmes pirmsskolas izglītības iestādē veidojas, ja:

- pedagogs pārzina un ievēro vecumposma attīstības likumsakarības,
- tiek izvēlētas daudzveidīgas metodes atbilstoši bērnu interesēm, pieredzei un vajadzībām.

Darba teorētiskajā daļā var iepazīties ar pedagogu un psihologu atziņām par sociālajām prasmēm, to nepieciešamību pirmsskolas vecumu bērniem, sociālo prasmju raksturojumu pirmsskolas izglītības programmā. Izzināta 4-5 gadus vecu bērnu attīstība un sociālo prasmju veidošanās likumsakarības un rotaļu veidi, kā arī to nozīme bērnu sociālajā attīstībā.

Darba otrajā daļā tika novēroti 4-5 gadus veci bērni un veikta pedagoģiskā izmēģinājumu darbība, kuras laikā tika attīstītas bērnu sociālās prasmes izmantojot rotaļas, tika aprakstītas bērnu sociālās prasmes pētījuma sākumā un beigās. Pētījumā tika izmantotas tādas rotaļas, kuras attīsta sociālās prasmes.

Atslēgas vārdi: sociālās prasmes, 4-5 gadus veci bērni, rotaļas, pirmsskola

Annotation

Bachelor job theme: Development of social skills of 4-5 year old children in a pre-school educational institution

Author of the work: Anna Ragovska-Ramša

Aim of the research: To study and analyze the development of social skills in a pre-school educational institution for 4-5 year old children.

Hypothesis - social skills of 4-5 year old children are formed in a pre-school educational institution if:

- the teacher knows and observes the regularities of age development,
- a variety of methods are chosen according to the interests, experiences and needs of the children.

In the theoretical part of the work, one can get acquainted with the findings of pedagogues and psychologists about social skills, their necessity for preschool children, the description of social skills in the pre-school education program. The development of 4-5 year old children, the regularities of the development of social skills and types of games and their role in the social development of children are studied.

In the second part of the work, 4-5 year old children were observed and pedagogical experiments were performed, during which children's social skills were developed through play, children's social skills were described at the beginning and end of the study. The study used games that develop social skills.

Keywords: social skills, 4-5 years old children, games, pre-school

Ievads

Darba autore izvēlējās pētīt tematu par 4-5 gadus vecu bērnu sociālo prasmju veidošanu pirmsskolas izglītības iestādē. Temats ir aktuāls, jo vide, kurā atrodas bērns, var veicināt sociālo prasmju veidošanos vai tieši pretēji- neveicināt un traucēt to veiksmīgu apgūšanu. Tādēļ skolotājam un pirmsskolas izglītības iestādei, kuru bērns apmeklē, ir liela loma viņa turpmākās dzīves gaitās. Tieši skolotājs ir tas cilvēks, kurš ir vislielākajā mīļdarbībā ar bērnu un ir viens no tiem cilvēkiem, kas veido viņa sociālās prasmes.

“Cilvēks piedzimst kā bioloģiska būtne. Par sociālu indivīdu, personību un individualitāti cilvēks kļūst, iegūstot sociālo pieredzi, kontaktējoties ar citiem cilvēkiem, iesaistoties sociālajās attiecībās, funkcionējot sociālajos procesos” (Omārova, 2001, 43). “Nav divu vienādu personību, jo nav tādu cilvēku, kuru sociālā pieredze un autobiogrāfiskā attīstība būtu identiskas. Katrs cilvēks ir individualitāte. Individualitāte ietver indivīda bioloģisko un sociāli psiholoģisko savdabību, to, kas atšķir vienu cilvēku no otra gan ārēji, gan arī psiholoģiskajā ziņā. Cilvēka individualitātes psihofiziskie determinanti ir iedzimti, taču cilvēka īstenība, sociālā individualitāte, viņa personības savdabība veidojas tikai sabiedrībā, indivīda socializācijas procesā” (Omārova, 2001, 42).

D. Lieģeniece iedala sociālās prasmes piecās grupās, kuras ir nosacītas:

1. “prasmes, kas veicina efektīvu mijiedarbību starp grupas biedriem (vienas darba vietas, materiālu kopīga lietošana, darbošanās pēc kārtas u.c.),
2. prasmes, kas veicina augstākā domāšanas līmeņa attīstību (paskaidrojuma lūgšana un nodrošināšana, jautājumu uzdošana u.c.),
3. prasmes, kas veicina komandas biedru savstarpējo uzticēšanos (uzmudrināšana, iedrošināšana u.c.),
4. prasmes, kas veicina komunikāciju (sarunāšanās par tēmu, prasme otru uzklausīt u.c.),
5. prasmes, kas palīdz atrisināt konfliktus (laipnības izrādīšana, nenoniecīnāšana u.c.)”(Lieģeniece, 1998, 23).

“Rotaļa ir pirmsskolas vecuma bērna dzīvesveids. Bērna rotaļā atbalsojas vērotais un pārdzīvotais pasaulē ap viņu. Rotaļa palīdz bērniem izprast sevi, tuvoties un apgūt tuvāko apkārtni, iedziļināties gan pieaugušo, gan citu bērnu attiecībās” (Dzintere, Stangaine, 2007, 5). B. Brice savukārt uzsver, ka “caur rotaļu tiek veicināta ne tikai izziņas procesu attīstība, bet arī jūtu un gribas attīstība, vienlaikus bērni apgūst socializēšanās iemaņas, prasmi darboties grupās, komandās” (Brice, 2013, 10).

Pētījuma objekts: sociālās prasmes

Pētījuma priekšmets: sociālo prasmju veidošana pirmsskolas izglītības iestādē.

Pētījuma mērķis: teorētiski analizēt un praktiski pētīt 4-5 gadus vecu bērnu sociālo prasmju veidošanu pirmsskolas izglītības iestādē.

Hipotēze- 4-5 gadus vecu bērnu sociālās prasmes pirmsskolas izglītības iestādē veidojas, ja:

- pedagogs pārzina un ievēro vecumposma attīstības likumsakarības,
- tiek izvēlētas daudzveidīgas metodes atbilstoši bērnu interesēm, pieredzei un vajadzībām.

Pētījuma uzdevumi

1. Analizēt psihologu un pedagogu atziņas par sociālo prasmju veidošanas iespējām 4-5 gadus veciem bērniem pirmsskolas izglītības iestādē.
2. Praktiski pētīt 4-5 gadus vecu bērnu sociālo prasmju veidošanas iespējas pirmsskolas izglītības iestādē.
3. Izveidot secinājumus.

Pētījuma metodes

Teorētiskā:

- literatūras analīze par sociālajām prasmēm, 4-5 gadus vecu bērnu sociālo prasmju raksturojumu un to veidošanas iespējām.

Empīriskās:

- pedagoga praktiskā izmēģinājumdarbība,
- novērošana
- pārrunas

Pētījuma bāze- pirmsskolas izglītības iestāde “x” (pētījumā piedalās desmit 4-5 gadus veci bērni, no kuriem 5 ir meitenes un 5 zēni).

1. Sociālo prasmju teorētiskais raksturojums

1.1. Sociālo prasmju jēdziena un būtības raksturojums

Ikviens bērns ir indivīds ar savu pagātņi un pieredzi, ko viņš ir ieguvis savas dzīves laikā kā arī ar savām sociālajām prasmēm, kuras ir veidojušās mijiedarbībā ar apkārtējiem cilvēkiem.

D. Lieģeniece uzskata, ka cilvēku sadarbībai ir nepieciešamas sociālās prasmes. Tās palīdz sekmīgi apgūt akadēmiskos uzdevumus un darboties grupā. Mācīties iespēju vienam no otra izmantojot savu pieredzi dod sociālās prasmes, kā arī katrā audzēknī palīdz attīstīt apziņu, ka viņš savu viedokli var izteikt, būt atzīts; savas vērtības, pašapziņu un citu cilvēku apzināšanos, kā unikālu vērtību; par kopējo darba rezultātu grupai, vienam par otru rūpes un interese; savstarpējas attiecības ar citiem, emocionālas un humānas; prasmi uzņemties atbildību par sevi un citiem sadarbības situācijā (Lieģeniece, 1998).

Socializācijas jēdziens plaši tiek lietots ikdienā, kā norāda pedagoģijas zinātnieks H. Gudjons. Franču sociologs E. Durkheims (1907) ir ieviesis socializācijas jēdzienu, lai cilvēka personības veidošanā raksturotu cilvēka sabiedrības nosacījumu lomu sabiedriskošanās norisē (Andersone, 2001). Pedagoģijas skaidrojošajā vārdnīcā norādīts, ka “socializācija-process, kurā persona apgūst sabiedrības kultūru, sociālās normas, sociālo pieredzi un zināšanas, tradīcijas, vērtības, uzvedības un izturēšanās prasmes, lai vieglāk iekļautos (integrētos), atrastu savu vietu un spētu pilnvērtīgi dzīvot noteiktā sabiedriskā vidē, vienlaikus attīstot arī savas individuālās dotības, garīgo būtību. Visintensīvāk šis process notiek bērnībā un pusaudžu gados” (Beļickis, Blūma, Koķe, Markus, Skujiņa, Šalme, 2000, 161).

I. Jurgena norāda, ka socializācijas procesā cilvēks iemācās saskaņā ar sociālajām un, it sevišķi, ar morālajām normām lietot valodu (runāt tajā). Viņš uzzina, ka nedrīkst lamāties, ka konkrētās situācijās nepieciešams runāt klusinātā balsī un sabiedriskās vietās nedrīkst klaigāt, ka ir vārdi, kurus ir nepiedienīgi lietot. Darba autore piekrīt I. Jurgenas teiktajam, ka bērns iemācās, ka īpašā valodā jārunā ar respektablām personām, ar skolas biedriem nekā skolotāju viņam jāsarunājas citādāk. Būtība ir runa par sabiedriskajām vērtībām un normām, likumiem un lomām, vērtību apguves orientācijām un izturēšanās veidiem, kuras mācīs un tiek mācītas dažādas organizācijas un institūti. Jaunā paaudze ar socializācijas palīdzību sociālajā plāksnē-tātad vērtību orientāciju, normu, un uzvedības jomā-vai nu sabiedrības mērogā, vai arī atsevišķas grupas mērogā, pie kuras tā pieder, kļūst spējīga uz rīcību sabiedrībā. No vienas puses indivīds izveido savu personību, un, no otras puses, personība apgūst piemērošanās iespēju un iepazīst sociālās pasaules konstrukcijas

(Jurgena,2002). Savukārt D. Myers, J. Abell un F. Sani uzskata, ka veids, kā mēs sevi definējam, nav nācis no mūsu individuālās uzvedības, bet gan no mūsu pieredzes un pieredības grupai un sociālajam stāvoklim (Myers, Abell, Sani, 2014).

R. Garleja un M. Vidnere uzskata, ka socializācija ir cilvēces pieredzes un zināšanu pārmantošanas process atbilstoši sociālajai lomai. Cilvēks piedzimst, dzīvo, nomirst, bet socializācijas vērtības tiek pārmantotas, saglabātas. Socializācija nodrošina iespēju saglabāt sociālās vērtības, tās nodot un attīstīt tālāk nākamajām paaudzēm (Garleja, Vidnere, 2000). I. Jurgenas grāmatā “Vispārīgā pedagoģija” ir minēts E. Durkheima socializācijas skaidrojums, ka nemitīgs process ir socializācija, jo tam ir pakļauti visi cilvēki un kurš jāuzskata par speciālu un specifisku kulturālu atklājumu cilvēku sabiedrībā, jo tiek saglabāta pati sabiedrība šajā procesā” (Jurgena, 2002).

Socializācija ir divpusējs process starp indivīdu un sociālo vidi.. Indivīds ieejot sociālajā vidē, apgūst sociālās sistēmas sakaru prasmi, taču indivīds, iesaistoties sociālajā sistēmā, vienlaikus arī atražo sociālos sakarus. Socializācija ir process un rezultāts: lai iekļautos sociālo attiecību sistēmā ,indivīds kļūst personība. Indivīds socializācijas procesā apgūst sociālo pieredzi un to izmanto psihe attīstībā un savā darbībā. Psihologs R. Nemovs uzskata, ka indivīds apgūst pieredzi aktīvā atveidošanā, reproducēšanā, apgūst sociālās prasmes un zināšanas socializācijas procesā. R. Garleja un M. Vidnere uzsver, ka lai savai sociālajai lomai indivīds iegūstu prasmi līdzdarboties sociālo attiecību sistēmā atbilstoši savai sociālajai lomai ir jāapgūst socializācija.

Nepārtraukts ir socializācijas process, to ietekmē dažādi makrovidē un mikrovidē funkcionējoši iekšējie un ārējie faktori:

- Iekšējie faktori (enogēnie)
 - Profesionālās iespējas- pieredze, prasmes, zināšanas objektīvās īpatnības.
 - Ražošanas (darba) un radīšanas darbības iespējas-izturētība, dzīves stratēģija, fiziskā gatavība.
 - Personības kvalitātes-sociālā nozīmība lietām, procesiem, personības pozīcija, psihe attīstības līmenis, vērtību orientācija, attieksme, intelekts, “Es” tēls.
 - Sociālais statuss- interakcija, sociālā loma, sociālā virzība identifikācija.
 - Motivācija- vajadzības, ideāli, virzība, intereses.
- Ārējie faktori (eksogēnie)

- Mikrolīmenī-sociālo vajadzību nodrošināšana vidē, vadības formas, tehnoloģijas, vides organizācija, mikrovides apstākļi.
- Makrolīmenī- valsts demogrāfiskais stāvoklis, starptautiskās attiecības valsts ekonomiskais stāvoklis, valsts politika, politiskais režīms, sociālkultūra, zinātne, tehnoloģija, dabasvide (dabas katastrofas u.c.). (Garleja, Vidnere, 2000).

Darba autore piekrīt R. Garlejas un M. Vidneres viedoklim, ka visu mūžu turpinās cilvēka socializācija. Visu cilvēka dzīves ciklu aptver socializācija, ko veido pieci apakšcikli: bioloģiskais, vecumposmu, profesionālais, psiholoģiskais un ģimeniskais cikls. Cilvēka organisma attīstības process ir bioloģiskais cikls. Visiem pārējiem cikliem pamats ir bioloģiskais cikls, jo biosociāla būtne ir cilvēks. Indivīda dzīves hronoloģiskā fāžu un relatīvi patstāvīgu funkcionālo stāvokļu maiņas process ir vecumposmu cikls, kuriem atbilst noteiktas statusu un lomu repertuārs, mazāk vai vairāk adekvātās sociālās uzvedības formas un noteikti sociālās aktivitātes tipi. Profesionālais cikls ir personības profesionālā, sociālā statusa veidošanas process sabiedrības sociālajā stratifikācijas sistēmā. Psiholoģiskajā ciklā psihiskās matricēs attīstība ir ģenētiski noteikta un ir pārvērtēšanas process indivīda psihiskajā konstitūcijā. Ar organisma un tā sistēmu bioloģisko briedumu cieši ir saistīts psiholoģiskais cikls. Personības iekļaušanās lomā un sociālo institūtu sistēmā ir ģimenes cikls, kas cilvēkiem nodrošina dzimuma reprodukciju un sākotnējo pēcnācēju socializāciju. Sabiedrībā nepieciešamās sociālās lomas cilvēki apgūst ģimenē. (Garleja, Vidnere, 2000).

Savukārt M. Pļaveniece un D. Škuškovkina uzskata, ka katrs cilvēks vienlaicīgi atrodas vairākos statusos, gan arī pilda tiem atbilstošas lomas (darbinieks, dēls, meita, students draugs, skolotājs utt.). Atbilstošs uzvedības veids personības statusam noteiktā sabiedrībā ir sociālās lomas. Lomas var dažādi izpausties: vienām ir nenoteikts laiks-sieva, vīrs, bērns, vecāks, mazbērns, bet dažas visbiežāk ilgst mūža garumā-sieviete, vīrietis. Citas var būt ļoti īslaicīgas- situatīvas (piemēram, uzvarētājs kāršu spēles partijā). Darba autore piekrīt, ka apkārtējie gaida noteiktu uzvedību apārtējie gaida, ja cilvēks uzņemas vai iegūst kādu lomu, tātad atsevišķi lomas nosacījumi ir obligāti.

Lai veidotos loma, kas nosaka, kā cilvēkam ir jāuzvedas noteiktā sociālajā pozīcijā ir vajadzīga normu sistēma. Ja ir kāds, kā labā to realizē, un kāds, kā labā to izpilda, tikai, tad loma var būt pilnvertīga (Pļaveniece, Škuškovnikas, 2002).

Ar kādiem paņēmieniem izprast apkārtējo dabas un sociālo vidi un apkārtējo dabu, kā sabiedriskajai videi un tās nosacījumiem piemēroties, kā veiksmīgi iesaistīties saskarsmē un kopīgajā darbībā, bērns apgūst socializācijas procesā (Kaņepēja, Gaugare, 2012). L. Braše uzsver, ka sociālās prasmes, kuras bērns apgūst socializācijas procesā, ir sarežģītu prasmju kopums, kas veicina veiksmīgu mijiedarbību ar vecākiem, vienaudžiem, skolotājiem un citiem pieaugušajiem. Šajā procesā vienlīdz svarīgi ir skolas un ģimenes līdzdalība, jo socializācija ir personības tapšanas process.

Dažādās vidēs noris bērnu socializācija:

- 60% laika- ģimenes vidē
- Līdz 30% laika- skolas vidē
- Līdz 20% laika- sociālajā formālajā vidē
- Līdz 20% laika- sociālajā neformālajā vidē (Braše, 2010).

Tuvāk aplūkosim, kas ir formālā un neformālā sociālā vide. Kā M. Braše norāda, ka formālā sociālā vide veidojas saistībā ar reglamentētām attiecībām ir vajadzīga normu sistēma, (pulciņi/ komandas biedri, skolasbiedri, organizācijas, grupas), arī kultūras pasākumu apmeklēšana grupā, labie darbi, interešu izglītība, pilsoniskas, politiskas, kultūras akcijas. M. Braše arī norāda to, ka neformālā sociālā vide ir ģimenes locekļi, bērna draugi, ģimenes draugi, kaimiņi, radnieki. Atvērta pārmaiņām, idejām ir elastīga un mainīga ir šī vide. Tai noteikumi ir nereglamentēti (Braše, 2010).

Darba autore piekrīt R. Kaņepējas un Z. Gaugares uzskatam, ka pirmā sociālo prasmju apgušanas skola bērnam ir viņa ģimene. Galvenokārt atdarinot pieaugušo cilvēku kā nevēlamās, tā arī vēlamās darbības un īpašības, bērns gūst pirmo dzīves pieredzi. Pieaugušais bērnam pirmsskolas vecumā ir kā autoritāte un uzvedības etalons. Liela loma ir pašiem bērniem sociālās pieredzes apgūvē. Savstarpēji rotaļājoties bērni, iegūst pieredzi, ko tik labi nespēj viņiem dot pieaugušais. Bērniem attīstās trīs galvenās sfērās, draudzējoties un sadarbojoties:

- Iespēja rodas apgūt sociālās iemaņas,
- Veicināta tiek sociālā salīdzināšana,
- Attīstīta tiek izjūta grupas piederībai

Bērna piederības izjūta izpaužas tieksmē būt piederīgam kādai grupai, ar citiem cilvēkiem sazināties un draudzēties (Kaņepēja, Gaugere, 2012). Kā uzskata psihologs V. Reņģe, ka sociālā grupa nozīmē cilvēku kopumu. V. Reņģe norāda, ka lielākā daļa psihologu uzskata, ka pat divi cilvēki jau var veidot grupu (diādi), ja pietiekami cieša ir viņu mijiedarbība. Jābūt vismaz trim

cilvēkiem, lai veidotos grupa (triāde) , tā uzskatot citi sociālpsiholoģija. Triādes kvalitatīvās atšķirības no diādes, tiek minēts, kā galvenais arguments šim viedoklim. Kā norāda V. Reņģe vienu no vispārīgākajām grupas definīcijām sniedz Šarona Brēma, viņa uzskata, ka indivīdu kopums ir sociālā grupa, uz kuru var vismaz vienu no šiem raksturojumiem attiecināt:

1. Šie indivīdi atrodas mijiedarbībā noteiktā laika periodā
2. Piederībai kādai sociālajai kategorijai (dzimums, tautība utt.) viņiem ir kopēja
3. Mērķi, liktenis vai identitāte viņiem ir kopēja.

Kā norāda psihologs V. Reņģe, tad lielākoties cilvēku uzvedība grupā ir pētīta tieši mazajās grupās. Primārajās un sekundārajās grupās, tiek iedalītas mazās grupas.. Primāro grupu veido cilvēki, kuri atrodas ciešās savstarpējās attiecībās un ir ar kopīgām vērtībām, mērķiem un uzvedības normām. Savstarpējai mijiedarbībai vairāk epizodisks raksturs ir sekundārajai grupai tie ir cilvēki ar atsevišķām un kopējām mērķiem, uzvedības normām, vērtībām (Reņģe, 2002).

D. Dzinteres un I. Stangaines grāmatā “Rotaļa- bērna dzīvesveids” ir minēts zinātnieces M. Partenā izstrādātā sociālo prasmju līmeņu kategorijas pirmsskolas vecuma bērniem:

1. Bezdarbības uzvedība- apkārtējo bērnu rotaļās bērns nepiedalās. Viņš seko skolotājam, kļūst apkārt vai stāv uz vietas.
2. Vērotāja uzvedība- daudz laika bērns pavada, vērojot, ko dara citi bērni, taču neiesaistās vai nesadarbojas ar pārējiem, bet sarunājas ar tiem.
3. Rotaļa vienatnē- bērns spēlējas vienatnē, nevis ar citiem, bet iesaistās rotaļu darbībās.
4. Paralēlā darbošanās- Bērns spēlējas blakus citiem, bet viens pats un bieži izmanto viņu materiālus vai rotaļlietas.
5. Asociatīvās rotaļas- bērns spēlējas ar citiem bērniem, bet viņš darbojas neatkarīgi un nepakļauj savas intereses pārējās grupas interesēm, taču izmanto to pašus materiālus un sarunājas ar pārējiem,
6. Sadarbības rotaļas- lai veiktu kādu konkrētu uzdevumu bērns spēlējas kopā grupā, kas ir organizēta. Uzņēmie kādu lomu ir katrs grupas dalībnieks (Dzintere, Stangaine, 2007).

Socializācijas process realizējas dažādu institūciju medijos, tā uzskata I. Jurgena, viņa norāda, ka: primāri-valodā, sociālajā rīcībā, mākslā, zinātnē un pārvaldē, reliģijā un šis process ir organizēts. Ģimene, pirmsskola, pamatskola un tālākās pakāpes-laulība, darbs u.c. ir organizācijas, kurās šis process noris (Jurgena, 2002). D. Dzintere, I. Stangaine un D.Augstkalne uzskata, ka sociālo institūtu mijiedarbības procesā tieši un netieši notiek bērna sociālā adaptācija- aktīva indivīda piemērošanās noteiktiem materiāliem un sociāliem apstākļiem, normām un vērtībām.

R. Garlejas atziņas, ka cilvēka sociālo adaptāciju raksturo:

- Pašizteikšanās adekvāta uztvere un apkārtējās īstenības uztvere
- Attiecībās un saskarsmē ar apkārtējiem cilvēkiem adekvāta sistēma
- Spēja pašorganizēties un veidot savstarpējās attiecības,

Bērns apgūst minētās prasmes, kas liecina par sociālo komunikāciju, pateicoties trim komunikatīvajām funkcijām, :

- Informatīvi komunikatīvā funkcija nodrošina attīsta sarunu valodu, dialogu, prasmes, aktivizējot bērna zinātkāri, apgūstot zināšanas, uzdodot jautājumus informācijas pieņemšanu un nodošanu, utt.,
- Savstarpējo rīcības regulāciju šā vārda plašākajā nozīmē attiecas uz regulatīvi komunikatīvo funkciju, jo tikai tādā gadījumā var notikt dialogs, sadarbība, savu domu saskaņošana
- Afektīvi komunikatīvā funkcija determinē cilvēka emocionālo sfēru, kam īpaša nozīme ir sava ES pieņemšanā un pozitīvā pasaules skatījuma attīstībā, (Dzintere, Stangaine, Augstkalne, 2014)

Tāpat var secināt, ka sociālās prasmes cilvēks vispirms apgūst ģimenē un tad izglītības iestādēs, viņas ir nepieciešamas, lai veiksmīgi iekļautos sabiedrībā. Cilvēks caur sociālajām prasmēm apgūst sabiedrības normas un vērtības.

1.2.Sociālo prasmju raksturojums pirmsskolas izglītības programmā

2019. gada 1. septembrī stājās spēkā jaunie pirmsskolas izglītības programma, kurai aplūkosim, kādas ir nostādnes izglītības noteikumos saistībā ar sociālajām prasmēm. “Pirmsskolas izglītības satura īstenošanas mērķis ir zinātkārs, radošs un dzīvespriecīgs bērns, kas dzīvo veselīgi, droši un aktīvi, patstāvīgi darbojas, ieinteresēti un ar prieku mācās, gūstot pieredzi par sevi, citiem, apkārtējo pasauli un savstarpējo mijiedarbību tajā”(Ministru kabinets, 2018.).

“Pirmsskolas izglītības satura īstenošanas uzdevumi, kas ir saistīti ar sociālajām prasmēm:

9.3. pašvadīta mācīšanās. Bērns atšķir emocijas un nosaka to cēloņus, mācās pārvaldīt savu uzvedību, ievēro dienas kārtību, spēj pagaidīt , spēj paveikt darbību līdz galam, patstāvīgi ģērbjas un kārtro savas mantas, mācās izvirzīt savas darbības mērķi, plānot darbību, lai īstenojot ieceri,

darbojas patstāvīgi, ar atbalstu pārvar grūtības, mācās paveikt uzticēto pienākumu, lepojas ar saviem sasniegumiem, neizdošanos un kļūdas vērtē kā daļu no mācīšanās, novērtē savu un citu darbību un tās rezultātu, paskaidro savu vērtējumu;

9.4. sadarbība. Bērns izsaka savas domas un jūtas, mācās uzklaut citus un izteikt savu viedokli, sāk saprast, kā paša emocijas un uzvedība ietekmē citus, mācās risināt konfliktsituācijas, saskaņot darbības ar citiem, izturas pieklājīgi un rīkojas iejūtīgi, mācās veidot noturīgas attiecības un savu izpratni par draudzību, palīdz un pieņem palīdzību, mācās strādāt, izvirzot kopīgu mērķi, uzņemties un dalīt atbildību;

9.5. pilsoniskā līdzdalība. Bērns piedalās kārtības un drošības noteikumu izveidē un apspriešanā, saprot, pieņem un ievēro tos, mācās ievērot un cienīt citu vajadzības un tiesības, mācās darboties videi draudzīgi, izvēloties darbam atbilstošus resursus un saudzīgi tos lietojot;

9.6. digitālās prasmes. Bērns mācās atšķirt virtuālo pasauli no reālās un saprast digitālo tehnoloģiju lomu, zina noteikumus, kas jāievēro, lietojot dažādus informācijas nesējus, tai skaitā digitālās ierīces” (Ministru kabinets, 2018.).

“Pirmsskolas izglītības nobeigumā bērns ir apguvis šādus pratību pamatus, kas ietver vērtības un tikumus, caurviju prasmes un zināšanas, izpratni un pamatprasmes:

Ministru kabinets 2018.gada 21.novembrī izdeva noteikumus Nr.716 “Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām un pirmsskolas izglītības programmu paraugiem” (vadlīnijām),tādēļ tika veidota pirmsskolas mācību programma, lai palīdzētu pirmsskolas skolotājiem īstenot šos noteikumus, izglītības mērķi, obligāto saturu, uzdevumus un izglītības īstenošanas principus pirmsskolā.

Iekļauts pirmsskolas izglītības programmā ir satura īstenošana , uzdevumi, saturs, mācību sasniegumu formas, mērķi, saturs, mācību satura apguves norise, izmantojamie mācību līdzekļi mācību satura apguvei un metodiskie paņēmieni. Lai plānot mācību procesu pēctecīgi un pirmsskolas skolotājiem palīdzētu, mācību satura apguves Trim posmiem pirmsskolas izglītībā ir norādīti bērnam plānotie programmā sasniedzamie rezultāti un mācību satura apguve. Mācību programmā Katram posmam pirmsskolas izglītības mācību programmā aptuveni atbilst bērnu vecums:

- 1,5-3 gadiem (pilnu 3 gadu vecumā noteikts plānotais sasniedzamais rezultāts)-1.posms
- 3 -5 gadiem (pilnu 4 gadu vecumā noteikts plānotais sasniedzamais rezultāts)- 2.posms
- 5 -6 gadiem (pilnu 6 gadu vecumā līdz pamatizglītības uzsākšanai plānotais sasniedzamais rezultāts)-3.posms.

Plānotie sasniedzamie rezultāti sociālajā un pilsoniskajā mācību jomā bērnam ir četrās saturā vienībās, kuras ir ar atbilstoši lielajām idejām standartā saistītas.

Indivīds.

Lielā ideja:

- Vērtīgs un unikāls ir katrs cilvēks. Sevi kā personību bērns sāk apzināties pirmsskolā, dzimumu, vārdu, vecumu un izskatu saistot ar savu "es". Iepazīst tuvāk un apzinās, ka ar ģimenes locekļiem ir cieši saistīts. Attiecībās ar citiem cilvēkiem, viņš sāk saprast, ka rīcību ietekmē viņam piemītošās emocijas. Novērtēt un vadīt savu rīcību, emocijas bērns sāk tikai mācīties.. Bērns mācīepazīst izglītības iestādi, Bērns mācās saprasties ar citiem pieaugušajiem, bērniem, iepazīt zīglītības iestādi un orientēties viņā.

Sabiedrība un sadarbība.

Lielās idejas:

- Attiecības cilvēki veido ar citiem cilvēkiem.
- Daudzveidīgu cēloņu ietekmē, sabiedrība laika gaitā piedzīvo pārmaiņas. Pirmsskolā bērns mācās Rīkoties saskaņoti ar citiem un veidot cieņpilnas attiecības ar citiem cilvēkiem bērns mācās pirmsskolā. Lai sadarbotos, bērns mācās Novērtēt citu un savu rīcību, bērns mācās, lai sadarbotos saprotot, kāda ir slikta un kāda laba rīcība. Lai par ieradumu vēlāk veidotos šī rīcība apzināties nedrošas situācijas un mācēt tajās rīkoties.

Kultūru daudzveidība.

Lielās idejas:

- Cieņa starp kultūru komunikācijā rodas, iepazīstot un apzinoties globalizācijas procesus, izprotot kultūru konfliktus, atšķirības, daudzveidību.
- Kritiski ir izvērtējami informācijas avoti, kuri sabiedrības mūsdienu un pagātnes norises atspoguļo. Par to, ka dažādi cilvēki Latvijā dzīvo, bērns iegūst izpratni pirmsskolā. Dažādās valodās runā un svin svētkus cilvēki. Bērns mācās cieņpilni izturēties un iepazīt Latvijas valsts simbolus.

Noteikumi.

Lielās idejas:

- Demokrātiska valsts ir mūsdienu pašorganizācijas forma sabiedrībā. Starpvalstu organizācijas veido, lai demokrātiskas valstis izmantotu savstrapējo attiecību regulēšanai.
- Lai dzīvotu un darbotos kopā ar citiem un justos droši, bērni pirmsskola sāk saprast, ka pieņemti kopīgi un ikvienam saprotami noteikumi ir nepieciešami, jo ir zināms, kā jārikojas katrā

situācijā. Higiēnas normas, galda kultūru, sadarbību ar vienaudžiem, dienas režīmu un drošību bērns ievēro ar šo saistītus noteikumus (<https://mape.skola2030.lv/resources/10>)

Veidojot noteikumus un pirmsskolas mācību programmu, ir ņemts vērā sabiedriskajā dzīvē nepieciešamās zināšanas, prasības, tikumi un izstrādātas vadlīnijas, lai spētu bērnus veiksmīgi ievadīt pamatskolā. Kā arī ir viegli izprotami skolotājiem, pēc kā vadīties veicinot bērnus sociālās prasmes.

1.3 4-5 gadus vecu bērnu sociālo prasmju raksturojums un to veidošanas iespējas

Kā uzskata D. Paupe, tad 4-5 gadu vecumā bērnam veidojas noteikts dzīves stila pirmtēls jeb ideāltēls, kas sekmē viņa turpmākās vērtīborientācijas veidošanos un darbības mērķu izvēli. Bērna mijattiecībā ar vidi veidojas dzīves stila ideāltēls (Paupe, 2000). Aplūkojot bērnu sociālās attīstības īpatnības var redzēt, ka četrgadīgi bērni atklāj, ka viņu vienaudži ir ļoti svarīgi. Rodas liela aizrautība, entuziasms, iztēle un emocijas, kad bērni apgūst grupu aktivitātes un rada savu pozīciju vienaudžu grupās, kā arī savu stilu. Rotaļu scenārijam attīstoties bieži nosaka lomas un mainās tām. Bērnu valoda ir izteiksmīga un sarežģīta, iesaistītās komunikācijā ar vienaudžiem un pieaugušajiem, var aprakstīt pagātnes notikumus. Piecgadīgajiem ir savukārt stabils paštēls un sociālās prasmes. Darba autore piekrīt D. Dzinteres un I. Stangaines uzskatiem, ka piecgadīgiem bērniem patīk būt kopā gan ar vienaudžiem, gan ar pieaugušajiem, ka un viņiem aizvien vairāk rūp taisnīgums un, ka viņi spēj ievērot noteikumus. Citu jūtām izrāda empātiju. Atbildība un panākumi realitātē patīk šīs vecuma grupas bērniem. Viņu pieaugošās kognitīvās un valodas prasmes varētu likties ne tik nobriedušas, kā viņu emocijas (Dzintere, Stangaine, 2007). Bērniem sāk veidoties pašvērtējums šajā vecumā. Daži bērni saredz sevi, kā ne tik veiksmīgus, salīdzinot sevi ar citiem viņi jūtas neatbilstoši apkārtējiem un sāk atbilstoši uzvesties. Bērns kurš ir par sevi nepārliecināts sāk kļūt piesardzīgs. Lai viņi nebojātu savu sociālo stāvokli, viņi patur savas emocijas iekšēji. Tie bērni, kuri jūtas droši ir pašpārliecināti par sevi. Kad iepriekšējā saskarsme ar apkārtējiem ir bijusi veiksmīga, viņi zina un ir pārliecināti, ka tā būs veiksmīga arī nākotnē” (Neuman,1978). B.Švarcas izstrādāto bērnu sociālās attīstības posmus par ievēribas cienīgu uzskata D. Dzintere un I. Stangaine. Kā norāda B.Švarca vērā jāņem to, ka bērnu sociālās attīstības gaitā mēdzot būt daudz individuālu variāciju (Dzintere, Stangaine, 2007).

1.tabula. Sociālās attīstības posmu mozaīkmīkla (Dzintere, Stangaine, 2007, 141-142)

	2 līdz 3-gadīgie	3 līdz 4-gadīgie	4 līdz 5-gadīgie	5 līdz 6-gadīgie
Būtiskākie sasniegumi sociālajā attīstībā	Veido patstāvību un individualitāti	Valodas sarežģītības, kustību, kognitīvo prasmju attīstības kombinācija ļauj nodrošināt sociālo neatkarību	Entuziasms, daudzpusība, iztēle un pāri plūstoša, sajūsmas pilna enerģija	Parādās pašpaļāvība, stabilitāte, spēja piemēroties
Rotaļu stadijas	Vēro citu bērnu rotaļas, spēlējas paralēli	Iesaistās rotaļās ar citiem bērniem; iesākto kopīgo rotaļu vēl aizvien viegli pārtraukt	Rotaļājas ar citiem bērniem, it īpaši lomu rotaļas vai dramaturģijai	Rotaļājas kopā ar grupām; rūpējas, lai spēle ritētu godīgi, pēc noteikumiem
Jūtu izpaušana	Izmanto vārdus, žestus, lai paustu savu vēlēšanos pēc tuvības/mīļuma	Piemērotā brīdī izrāda līdzjūtību un rūpes	Parasti kontrolē emocijas un pauž tās pieņemamā veidā	Norāda uz savām jūtām, mierina vienaudzi, kas jūtas aizskarts
Sociālā mijiedarbība	Spēj atgūties pēc dusmu lēkmes un sadarboties ar citiem, un būt organizēts pēc 5-10 minūtēm	Sāk saprast un uztvert lietas no cita cilvēka viedokļa	Dod priekšroku vienaudžiem, nevis pieaugušajiem	Pats izvēlas sev draugus, un draudzība bieži ir ilgstoša
Komunikatīvās prasmes	Izsaka nozīmi ar vārdu palīdzību;	Saprot noliegumu;	Saprot attiecības, lieto tādus	Saprot garu notikumu gaitu;

	atbild uz vienkāršām komandām	labprāt klausās vienkāršus stāstiņus; saliek kopā dažus vārdus	jēdzienus kā “iedomāsimies ka”; Bērnu var saprast arī sveši cilvēki	runā par cēloņsakarībām
--	-------------------------------------	--	---	----------------------------

A. Šponas grāmatā “Audzināšanas process teorijā un praksē” ir apskatīta A. Vallona bērnu kognitīvā attīstība, kur teikts, ka četru gadu vecumam raksturīgs bērna narcisms, kas izpaužas vēlmē būt labākam, nekā varbūt viņš ir, tāpēc notiek savu darbību uzmanīšana. Savukārt piecu gadu vecumā bērns izzina pasauli atdarinot. A. Špona norāda, ka viņš to veic, neņemot vērā cēloņu seku saistību, kā arī novērojams sinkrētisms (tas nozīmē, ka bērns spēj sasaistīt visu ar visu, neievērojot likumības, kuras būtu raksturīgas pieaugušo domāšanai) (Špona, 2004).

D. Dzintere un I. Stangaine norāda uz to, ka E. Eriksons ir izdalījis vairākas socializācijas procesa stadijas. Aplūkosim 2. stadiju, kura atbilst 3-5 gadus veciem bērniem, šajā stadijā bērns eksperimentā ar savām aktivitātēm un iespējām. Rotaļa ir galvenā nodarbošanās un aktivitāte, kurā dažādas pieaugušo lomas viņš attēlo. Viņš apgūst ģimenes saskarsmes normas, vērtības un stilu, kas nosaka viņa uzvedību un ko nereti attēlo rotaļās. Pirmā referentā grupa veidojas un uz kuras vērtībām un normām viņš orientē savu uzvedību. Sāk rasties saskarsmes un uzvedības stereotipi. Bērnam uzvedība kļūst daudzveidīgāka. palielinās pazīstamo simbolu, zīmju un nozīmju kopums. Šajā laikā attīstās atbildība, sociālā salīdzināšana, sociālās apmaiņas (es tev-tu man) vienkāršākas formas un iemaņas un sāk veidoties sirdsapziņa (Dzintere, Stangaine, 2007)

4-5 gadus vecu bērnu visdabiskākā sociālo prasmju veidošana ir caur rotaļām. Bērna attīstību veselumā nodrošina rotaļas funkcijas. Bērns izzina sevi, pasauli un pauž savu attieksmi pret to rotaļājoties (Dzintere, Stangaine, 2007). Izziņas procesa, jūtu un gribas attīstība, ne tikai tiek veicināta caur rotaļu, bet arī vienlaikus bērni apgūst socializēšanās iemaņas, prasmes darboties komandās un grupās (Brice, 2013).

Sociālās pasaules iepazīšana vienmēr saistīta ar cilvēku apmaiņu ar informāciju par piedzīvoti, novēroto un savstarpējo komunikāciju, un tieši tāpēc šeit milzīgu lomu ieņem sarunvaloda (Dzintere, Stangaine, Augstkalne, 2014), tas norāda, lai veiksmīgāk notiktu bērna socializācija ir svarīga valoda un runa saskarsmē ar līdzcilvēkiem. Bērns apmierina dažādās aktivitātēs vispārcilvēciskāko vajadzību, komunikatīvo jeb sazināšanās vajadzību, kura pieder pie sociālo vajadzību grupas. Pirmkārt, šī vajadzība nepieciešama informācijas ieguvei, otrkārt, tā

palīdz izprast savu vietu bērnu grupā, justies vajadzīgam un veidoties emocionālajiem kontaktiem ar apkārtējiem cilvēkiem (Dzintere, Stangaine, Augstkalne, 2014).

Kā uzskata S.Sīle un L. Volkova, ka skolotājs var plaši izmantot rotaļu, kā metodi bērnu dzīves pieredzes organizēšanā, aktualizēt vērtības, nostiprināt uzvedības noteikumus, kā arī pievērst uzmanību morāles normu un tikumisko jautājumu realizācijai (Sīle, Volkova, 2011).

Bērns pirmsskolas vecumā kā norāda V. Baha ir spējīgs daudz apgūt un sevī uzņemt. Bērna dvēselē un psihē atstāj dziļu iespaidu šajā vecumā iemācītais un viņa turpmākā dzīve var izveidoties daudz saskanīgāka un laimīgāka (Baha,2008).

Var secināt, ka bērnu sociālā attīstība iet pakāpeniski pēc vecumposmiem, bet tā nav viennozīmīga visiem, jo sociālā attīstība ir individuālā katram cilvēkam, skatoties no viņu sociālā stāvokļa, ģimenes, draugu ietekmes.

Ir dažādi veidi, kā sekmēt bērniem sociālās prasmes, caur sarunām, noteikumiem un bērniem visdabiskākā veida rotaļām.

2. Rotaļa un tās nozīme bērna attīstībā

2.1. Rotaļu būtība un funkcijas

Par bērna vadošo darbību psihi attīstībā pirmsskolas vecumā kļūst rotaļa, tā ir aizraujoša un interesanta darbība, kurā notiek bērna neapzināta gatavošanās dzīvei. Bērns vingrinās sarežģītajai saskarsmes darbībai, ko sauc par rotaļu. Bērns apgūst sociālo lomu sabiedrībā, atdarinot pieaugušo izturēšanos un rīcību. Mainīt sociālās lomas ir apbrīnojama spēja bērniem: rotaļā “Mamma un tētis” attēlojot mammu, bet varonīgo indiāņu virsaiti-rotāļā “Indiāņi”. Pieaugušo cilvēku dzīvei bērns piemērojas tieši ar lomu rotaļu palīdzību. Rotaļu sižeti parasti ir ļoti daudzveidīgi- rotaļas par darbu, rotaļas par cilvēku savstarpējām attiecībām, rotaļas par sadzīves tematiku. I. Jurgena norāda, ka zinātnieks Ļ. Vigotskis pētot bērnu psihi augstākās funkcijas, mēs nonākam pie pārsteidzoša atzinuma: jebkura augstākā uzvedības forma parādās divas reizes- sākumā kā interpsiholoģiskā funkcija, kā kolektīvās uzvedības forma (rotāļā-bērna loma), bet pēc tam kā noteikts uzvedības veids (vēlākajos skolas gados kā rakstura iezīme), kā intrapsiholoģiska funkcija. Tādēļ veidojot bērna uzvedības veidu sabiedrībā. Tādēļ rotaļu darbība ir sevišķi svarīgs psiholoģisko sakaru veidošanās līdzeklis (Jurgena, 2002).

Pedagoģijas terminu skaidrojošajā vārdnīcā ir teikts, ka rotaļa ir interesanta, redzesloka paplašināšanai, izklaidējoša rakstura nodarbība grupā laika īsināšanai, atpūtai, pozitīvu attiecību veidošanai vai kādam noteiktam mācību mērķim: pirmsskolas un jaunākajā skolas vecumā svarīga mācīšanās darbība bērniem, bērnības būtiska sastāvdaļa, bērna audzināšanas un attīstības pamatveids. Vispusīgi pilnveido un izkopj savus fiziskos dotumus un dotības bērni var ar rotaļām. Viena no pedagoģisko prasību netiešām izpaušmes formām. Domāšanas, jūtu un jaunrades skola, (Beļickis, Blūma, Koķe, Markus, Skujiņa, Šalme, 2000).

Rotaļa veido prasmi regulēt savu uzvedību un gribu, tā arī attīsta bērnu emocionāli un iemāca veidot pozitīvas attiecības ar vienaudžiem. Aplūkojamas tās ir gan kā pieaugušo organizēta darbība, gan kā bērna patstāvīga darbība. , tāpat no dažādiem aspektiem. Kā bērnības neatņemamu sastāvdaļu rotaļu ir svarīgi saglabāt, kā bērna pamata izziņas sfēras un personības attīstības veicināšanai. Bērna attīstībā ir ļoti svarīga nozīme rotaļai, jo tas, kā viņš rotaļājas, liecina par bērna psihisko, intelektuālo un fizisko attīstību. S. Sīle un L. Volkova min A. Plaudes uzskatu, ka tieši rotaļai un spēlei ir galvenā loma pirmsskolā un ka ļaujot bērnam rotaļāties, mēs paveram ceļu normālas psihi attīstībai. Bērns katrā darbībā, kuru izspēlē, ieliek kādus uzdevumus un jēgu, kas savukārt veicina motivācijas un vajadzības sfēru. Bērns skolas laikā saskaras ar adaptācijas

problēmām, grūtībām kontaktēties ar vienaudžiem un nesaprot pieaugušo pasauli, ja bērnam tiek attīstīta tikai intelektuālā puse, pasargājot no saskarsmes ar citiem bērniem un no to ietekmes (Sīle, Volkova, 2011.) A. Plaude uzsver, ka bērnam rotaļas ar vienaudžiem ir ļoti svarīgas, lai viņš veiksmīgi un daudzpusīgi attīstīties. Iniciatīvu, spēju koordinēt savu darbību ar vienaudžu grupu darbību, sabiedriskumu, veidot un uzturēt saskarsmi palīdz attīstīt tieši rotaļāšanās.(Plaude,2011).

“Rotaļa iemāca veidot pozitīvas attiecības ar vienaudžiem, bet arī veido prasmi regulēt savu uzvedību un audzina gribu” (Sīle, Volkova, 2011, 11). Rokasgrāmatā skolotājiem, ko sarakstījusi ir A. Plaude ir minēts, ka spēlējot spēles, bērni apmierina savu sociālo vajadzību-būt dzīvē kopā ar pieaugušajiem. Viņi paši savā starpā organizē īpašu rotaļu dzīvi, no pieaugušo darba dzīves galvenajiem elementiem un no savas vides sociālajām attiecībām, iedalot sev novērotās pieaugušo lomas, jo bērniem vairs nepietiek vienkārši būt klāt pieaugušo darbībā (Plaude, 2011).

Bērnu abpusējās attiecības parādās konfliktos, lomu sadalē un pamācībās. Vidējā un vecākajā pirmsskolas vecumā, tās parādās īpaši spilgti jo, kā D. Dzintere un I. Stangaine atzīmē psihologa A. Ļeontjeva uzskatu, ka bērni rotaļājas kopīgās rotaļās tāpēc, ka viņi spēlējas ne tikai kopā viens ar otru, bet arī blakus. Dalībnieku sociālās attiecības atklāti izpaužas šādā veidā, kuras palīdz regulēt uzvedības noteikumi (Dzintere, Stangaine, 2007).

B. Brice norāda, ka pedagoģijas zinātņu doktores D. Dzintere un R. Kaņepēja uzskata, ka jebkura rotaļa:

- rada bērniem brīvības un drošuma izjūtu, līdzsvaru, emocionālu komfortu, apmierinājumu,
- ļauj apjaust savas intelektuālās iespējas, veiklību un realizēt sevi,
- darbojoties bērns iepazīst pasauli, attīsta jaunradi, iztēli sevišķi, ja viņam ir prasme un vēlme izmantot dažādus mākslas veidus,
- bērns izsaka savus pārdzīvojumus rotaļā,
- mazais rotaļā netieši attīstās un mācās (Brice, 2007).

Rotaļas ir visdabiskākais bērna mācīšanās veids. Bērns rotaļājoties var apgūt sociālās prasmes, jo viņiem ir iespēja izspēlēt dažādas sociālās situācijas, gan ar pozitīvu notikumu norisi, gan ar negatīvu. Pirmsskolas izglītības iestādē skolotājs var izmantot rotaļu, lai bērniem attīstītu dažādas sociālās prasmes.

2.2. Rotaļu veidi

Iepriekšējā nodaļā tika noskaidrots kas ir rotaļa un cik liela ietekme tai ir bērnu attīstībā. Tik pat liela nozīme, kā rotaļai ir to veidi un pielietošanas iespējas.

D. Dzintere un I. Jurgena savā grāmatā “Rotaļa- bērna dzīvesveids” ir minējušas vairākus zinātniekus un psihologus, kuri ir izveidojuši rotaļu iedalījumus, ņemot vērā dažādus kritērijus, apskatīsim dažus no tiem.

“Zinātnieki visbiežāk rotaļas grupē saistībā ar pētāmo problēmu, praktiski- ar rotaļas audzinošo nozīmi. K. Gross, pētīdams rotaļas kā bērnu iedzimto instinktu paudējas un vingrinātājas, tās iedala:

1. Mēģināšanas, jeb eksperimentālās rotaļas:

- Rotaļas, kas nodarbina jutekļus (senorās)
- Rotaļas, kas vingrina kustību aparātu
 - Nodarbošanās ar paša ķermeni
 - Nodarbošanās ar priekšmetiem
- Rotaļas , kurās notiek augstāko dvēseles iedīgļu nodarbināšana (spējas, jūtas, griba)
- Rotaļas , kurās, ka autors atzīmē, notiek “otrās šķiras dziņu nodarbināšana”
 - Cīņu rotaļas
 - Mīlestības rotaļas
 - Atdarināšanas rotaļas
 - Sociālās rotaļas (kopējās rotaļas)” (Dzintere, Stangaine,2007,29,30).

Bērniem rotaļu, kā sevišķu attīstības līdzekli pirmais pirmsskolas pedagogijā izdalīja F. Frēbelis.

Rotaļas grupē viņš divējādi:

1. Pēc rakstura:

- Dzīves ikdienišķo parādību atdarināšanas mēģinājumi,
- Praksē iegūto zināšanu pielietošana,
- Tēlojošā un radošā darbība, kas aptver visdažādākās parādības un priekšmetus

1. Pēc audzinošās nozīmes:

- Attīsta veiklību un spēku, rada dzīvesprieku-fiziskās rotaļas
- Attīsta iekšējo jūtu pasauli un jutekļus-sajūtu un jūtu rotaļas,

- koncentrē prāta (gara) un veicina domāšanu darbības mērķa sasniegšanai un veicina domāšanu-prāta rotaļas.

Franču psiholoģe E. Keira rotaļas klasificē:

- Pēc to rašanās , izdalot atdarinošās rotaļas, kas balstās uz bērna iztēli un instinkta-iedzimtās
- Pēc to attīstošās nozīmes, izdalot sajūtu rotaļas, intelekta, kustību, emocionālās, artiskās, gribas, rotaļas, kas ietver veidošanu, dramatizējumus, zīmēšanu un celtniecību.

Rotaļu attīstībā psihologs Ž.Piažē iedala trīs komponentus; simbolu, noteikumus un vingrinājumus.

1. Simbolisko shēmu pārņemšana uz jaunu priekšmetu (pats runā pa telefonu, pēc tam to liek darīt lellei), īpašību piedēvēšana priekšmetam, pēc tam sev (lelle dusmojas, pēc tam pats)) ir simboliskās rotaļas, kas attīstās noteiktā secībā. Egocentriskā domāšana tīrā veidā ir simboliskajai rotaļai.
2. Četru gadu vecumā sāk parādīties rotaļas ar noteikumiem. Tie ir noteikumi, kas rodas pēkšņi vai arī tiek mantoti paaudzes paaudzē. Saistībā ar indivīda sacensību izpaužas sensorisko kustību elementi.
3. Jau pirmajos dzīves mēnešos parādās rotaļas vingrinājumi (sensomotoriskās). Attīstoties Bērna runai attīstoties, viņš sāk, izskaidrot savas darbības un uzdot jautājumus.

D. Dzintere un I. Stangaine uzskata , ka nenoliedzami šis rotaļu iedalījums ir zinātniski pamatotākais un visdziļākais. Savukārt krievu psiholoģes S. Novosjoloovas rotaļu iedalījums ir balstīts uz iegūtajiem datiem, uzsverot, ka pirmsskolas izglītības iestādēs galvenā uzmanība tiek pievērsta tikai kustību, sižeta lomām, didaktiskajām spēlēm ,kas ierobežo bērna iniciatīvu. Rotaļas klases attiecīgi iedala no rotaļas subjekta, tādēļ klasifikācijas pamatā ir izvirzīta “iniciatīva” (Dzintere, Stangaine, 2007).

2.tabula. “Rotaļu iedalījums, ievērojot bērnu iniciatīvu” (Dzintere, Stangaine, 2007, 31-32)

Rotaļu iedalījums	Tipi	Apakštipi	Bērna vecums (gadi)
Rotaļas, kas sākas pēc bērnu iniciatīvas	Rotaļas eksperimenti	Ar dabas materiāliem	4-10
		Ar cilvēkiem un dzīvniekiem	5-10
		Saskarsmes rotaļas	1-10
		Ar speciālām rotaļlietām	1-10

	Brīvās sižeta rotaļas	Atdarinošās rotaļas Sižeta lomju rotaļas Režisoriskās Dramatizācijas	2-3 3-7 4-10 5-10
Rotaļas un spēles, kuru iniciators ir pieaugušais	Mācību spēles Rotaļas priekam, vaļasbrīžiem	Pašattīstošās, priekšmetiskās Sižeta didaktiskās Kustību rotaļas Rotaļas ar dziedāšanu Mācību priekšmetiskās Intelektuālās Uzjautrinošās spēles Izklaidējošās spēles Ēvergēlību rotaļas Datorspeles	1-6 2-6 2-10 2-10 4-10 5-10 2-8 4-10 3-10 4-10
Tautas rotaļas	Rituālās spēles Spēles vingrinājumi Rotaļas vaļasbrīžiem	Kulta Ģimenes Gadskārtu ieražu spēles Intelektuālās Sensomotorās Adaptējošās Tradīciju spēles Klusās Uzjautrinošās Izklaidējošās	6-10 3-10 3-10 5-10 1-10 3-10 6-10 1-10 1-10 3-10

Kā norāda D. Dzintere un I. Stangaine, S. Novosjolova pirmajā grupā iedala rotaļas, kas rodas pēc bērnu iniciatīvas un izpaužas kā īpašas bērnu pārdomas par apkārtni, sociālajām norisēm un dabu. Mācību un atpūtas rotaļas ir ietvertas otrajā grupā. Pieaugušais ir šo rotaļu iniciators, bet bērni, sāk tās spēlēt patstāvīgi, kad tās ir apgūstas, kas veicina viņu iniciatīvu. Tautas vai tradicionālās rotaļas iekļautas trešajā grupā, kas tuvina bērnus savam etnosam, vispārcilvēciskajai pieredzei (Dzintere, Stangaine, 2007).

Dažādi zinātnieki, psihologi un pedagogi iedala rotaļas, katrs savādāk ņemot vērā dažādus rotaļas audzinošos, uz problēmu virzītos jautājumus, rašanās vietas. Bet viņiem veicot šo rotaļu grupēšanu, pierāda, to, ka cik nozīmīga un svarīga ir rotaļa pirmsskolas vecuma bērniem un cik daudzveidīgas ir rotaļas ar, kuru palīdzību var bērniem attīstīt sociālās prasmes.

3. 4 – 5 gadus vecu bērnu sociālo prasmju veidošanas izpēte pirmsskolas izglītības iestādē

3.1. Pētījuma grupas, norises un metožu apraksts

Pētījums tika veikts X pirmsskolas izglītības iestādē ar 4-5 gadus veciem bērniem. Pētījumā piedalījās 10 bērni, no kuriem 5 ir meitenes un 5 zēni. Pēdējā gada laikā bērnu sastāvs mainīts-vairāki bērni tika pārcelti uz citu grupu un pienāca klāt jauni, atstājot grupā bērnus ar vienu dzimšanas gadu. Grupā mācās viena krievu tautības meitene, kurai jūk latviešu un krievu valoda. Kā arī zēns ar runas traucējumiem. Grupā bērnu starpā ir izveidojušās draudzības, kā arī ir bērni, kuri labprātāk rotaļās vieni vai vēro citu bērnu rotaļas. Lai neatklātu bērnu patiesās personības pētījuma laikā, viņu vārdi tika mainīti.

Bērni tiek novēroti visu dienu, mūzikas un sporta nodarbībās, rīta un pēcpusdienas cēlienā, kā arī brīdī, kas bērni brīvi rotaļājas.

Lai veiktu pētījumu par 4-5 gadus vecu bērnu sociālo prasmju veidošanu pirmsskolas izglītības iestādē, tika izvirzīti šādi kritēriji, kas izvēlēti, pamatojoties uz Latvijas Ministru kabineta noteikumiem par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām:

- *Atbild un uzdod jautājumus.*

Šajā kritērijā ietilpst vai bērns iesaistās sarunā, atbild un uzdod jautājumus. Vai veido, kāda priekšmeta aprakstu, spēj pastāstīt par notiekošo apkārt.

- *Palīdz citiem bērniem.*

Šajā kritērijā ietilps bērnu novērošana vai viņi pēc savas iniciatīvas palīdz citiem bērniem, vai tikai ar skolotājas lūgumu, vai arī to dara neregulāri.

- *Sasveicinās ar līdzcilvēkiem.*

Šajā kritērijā tiks novērots vai bērni ar līdzcilvēkiem sasveicinās ar skolotājas atgādinājumu, pasveicina atsevišķos gadījumos vai to dara regulāri paši pēc savas iniciatīvas.

- *Ievēro grupas kārtības noteikumus.*

Šajā kritērijā tiks novērots vai bērns tikai pēc skolotājas aicinājuma ievēro noteikumus, ievēro atsevišķus noteikumus vai spēj tos ievērot patstāvīgi.

Veicot pētījumu, darbs tika sadalīts posmos:

1. Kritēriju izvirzīšana 4-5 gadus vecu bērnu sociālo prasmju veidošanai pirmsskolas izglītības iestādē;

2. Novērtēt bērnu sociālās prasmes, pētījuma sākumā, izmantojot izvirzītos kritērijus;
3. Praktisks darbs ar bērniem sociālo prasmju veidošanai;
4. Novērtēt bērnu sociālās prasmes, pētījuma beigās, izmantojot izvirzītos kritērijus.

Pēc kritēriju izstrādāšanas, notika vecāku sapulce, kur vecāki tika iepazīstināti ar kritērijiem un izstrādāto pētījuma plānu, lai veicinātu sociālo prasmju veidošanos pirmsskolas izglītības iestādē.

Veicot pētījumu, tika izmantotas teorētiskās un empīriskās pētīšanas metodes:

- **Literatūras analīze** par 4-5 gadus vecu bērnu sociālo prasmju veidošanos pirmsskolas izglītības iestādē. Jebkurš pētnieciskais darbs, sākas ar literatūras analīzi. Dažādi literatūras un informācijas avoti tiek izpētīti par pētāmo problēmu, šīs metodes laikā, kā arī tās aktualitāte, iespējamie risinājumi un izpētes metodes (Albrehta, 1998).
- **Novērošana** ir pedagoģisko pētījuma metode, kura ir viena no visizplatītākajām. Tā palīdz pedagogam iepazīt savus audzēkņus tiešas uztveres ceļā dabiskos apstākļos. Virzīt savu uzmanību novērotājam jācenšas uz tām, pedagoģisko parādību vai procesa pusēm un detaļām, vienlaikus aptverot visu pedagoģisko procesu, kas atbilst novērošanas mērķim,” (Albrehta, 1998).
- **Pedagoģiskā izmēģinājuma darbība**, tika izmantota, lai pārliecinātos par 4-5 gadus vecu bērnu sociālo prasmju veidošanos pirmsskolas izglītības iestādē. Tās mērķis bija atrast un īstenot praktisku darbu bērnu sociālo prasmju veidošanā, šajā gadījumā, rotaļas, pirkstiņu rotaļas pielietošanā, kas palīdzētu bērnu sociālo prasmju veidošanā.
- **Pārrunas** ar bērniem ir kā informācijas iegūšanas avots, lai noskaidrotu bērna intereses un vēlmes. Tās parasti saskaņojamas ar citiem psiholoģiski pedagoģiskajām pētīšanas metodēm: novērošanu, rezultātu analīzi u.c. Pārrunai ir noteikta struktūra gan organizācijas, gan iegūto rezultātu ziņā, jo tie ir atkarīgi no daudziem, maz kontrolējamiem faktoriem, kas sasaistīti gan ar pedagogu, gan pētāmo bērnu personības īpatnībām, kas parāda sarunu vai nu par atklātu un atraisītu, vai par uzspiestu un samocītu. Tāpēc pētnieciskā rakstura pārrunas novadīšana ir zināmā mērā māksla, kuru būtu jāpārvalda katram pedagogam (Albrehta, 1998,71).

3.2.Sociālo prasmju izvērtējums pētījuma sākumā

Lai spētu izvērtēt 4-5 gadus vecu bērnu sociālās prasmes tika izvirzīti šādi kritēriji, kuriem tika izvirzīti rādītāji (skat. 2. tabulu):

1. Atbild un uzdod jautājumus,
2. Palīdz citiem bērniem,
3. Sasveicinās ar līdzcilvēkiem,
4. Ievēro grupas kārtības noteikumus

2.tabula. Bērnu sociālās prasmes pētījuma sākumā

	Atbild un uzdod jautājumus	Palīdz citiem bērniem	Sasveicinās ar līdzcilvēkiem	Ievēro grupas kārtības noteikumus
Māra	1	1	1	2
Agija	3	2	2	2
Markuss	2	1	1	1
Dāvis	1	1	2	2
Marija	3	2	2	2
Emīlija	1	2	2	1
Miķelis	2	2	2	1
Anna	1	2	2	2
Hermanis	3	2	2	2
Regnārs	2	1	1	2

Apzīmējumi bērnu sociālo prasmju novērtēšanai-

3- bērnam piemīt prasme atbildēt un uzdot jautājumus/palīdzēt citiem bērniem/sasveicināties ar līdzcilvēkiem/ ievērot grupas kārtības noteikumus;

2-bērnam daļēji piemīt prasme atbildēt un uzdot jautājumus/palīdzēt citiem bērniem/sasveicināties ar līdzcilvēkiem/ ievērot grupas kārtības noteikumus;

1-bērnam nepiemīt prasme atbildēt un uzdot jautājumus/palīdzēt citiem bērniem/ sasveicināties ar līdzcilvēkiem/ ievērot grupas kārtības noteikumus

Veicot pedagoģiskos novērojumus, tika analizēti tie bērni, kuri regulāri apmeklē pirmsskolas izglītības iestādi, lai pedagoģiskais izmēģinājumu darbības laiks, būtu aptuveni vienāds visiem iesaistītajiem bērniem.

Māra- klusa, kautrīga, radoša meitene. Neiesaistās rotaļās ar citiem bērniem, novēro tos, vai rotaļājas tiem blakus. Labprātāk rotaļājas viena pie sevis runājot. Nav valodas traucējumu, bet mazs vārdu krājums, neveido sakarīgus teikumus, atkārtoti vienus un tos pašus vārdus atkārtoti. Ar pieaugušajiem, kuri nav ģimenes locekļi komunikācija ir slikta, neskatās runājot acīs, bet uz zemi. Ja, kāds nodarījis pāri, nevēršas pie pieaugušā vai bērna, bet gan klusītēm raud. Labas pašapkalpošanās spējas.

Agija- apmeklē grupiņu kopā ar māsīcu, visu brīvo laiku pavada kopā ar viņu, bet spēj kopīgi veidot rotaļas ar citiem bērniem. Kaujinieciska, prot sevi aizstāvēt, komandē citus bērnus. Kad māsīca neapmeklē grupiņu, pievērš uzmanību citiem bērniem un pavada laiku kopā ar tiem. Labas pašapkalpošanās spējas. Valoda labi attīstījusies, prot izteikties, bet ir mazas runas nepilnības.

Markuss- zēns nāk no nelabvēlīgas ģimenes. Ar citiem bērniem ir grūtības draudzēties- ņem nost rotaļlietas, ēdienu ieturot maltītes, sit. Uz pieaugušo aizrādījumu sāk bļaut. Prot sevi aizstāvēt, ja kāds nodara pāri meklē pieaugušo palīdzību. Krasas garastāvokļa maiņas. Higiēna tiek ievērota slikti un nelabprāt.

Dāvis- citu bērnu draudzību iegūst ar rotaļlietu palīdzību, bet izvēlas ar kuriem dalīsies, pārsvarā ar grupas līderiem, bet īstu draugu nav. Bikls, kluss zēns, kuram nepatīk apmeklēt pirmsskolas izglītības iestādi. Nepatīk, ja apģērbs tiek notraipīts. Runā klusi murminot.

Marija- viena no grupas līderēm. Savu vietu iekaro ar spēku. Prot izteikties, labi attīstīta valoda, plašs vārdu krājums. Rotaļājas kopā ar citiem grupas līderiem, kuri ir zēni, ja to nav pirmsskolas izglītības iestādē, tad meklē sev draugus starp meitenēm. Ar pieaugušajiem labs kontakts, ja viņa to pati vēlas, ja nē, tad var arī tikai atrūkt pretī. Savai personīgajai higiēnai nepievērš nekādu uzmanību.

Emīlija- apmeklē grupiņu kopā ar māsīcu, kura uzņemas aizbildniecību par viņu. Spītīga, ja ko nolems neveikt, tad to arī neveiks. Ar citiem bērniem komunikācija veidojas saspīlēta, jo neprot savaldīt dusmas. Meklē kontaktu ar pieaugušajiem, ne tikai konfliktsituācijās ar vienaudžiem. Neprot izteikties, kautrējas, ja uzdod jautājumu ir bailes un nepārliecība par savu atbildi.

Miķelis- lielas runas problēmas, kas nesagādā grūtības komunikācijā ar citiem bērniem. Par spīti runas problēmām, spēj izteikties, aprakstot kādu notikumu no savas pieredzes. Nemierīgs, grūti koncentrēties uz vienu uzdevumu. Kaitina citus bērnus, sit, kož, skrāpē viņiem. Personīgajā higiēna netiek ievērota.

Anna- meitene nāk no krievvalodīgas ģimenes, šāda iemesla dēļ meitenei jūk valodas un ir grūtības uztvert citu teikto. Uz neilgu laiku iesaistās rotaļās ar citiem bērniem. Kāda viena noteikta drauga

nav. Bērni viņu pieņem savās rotaļās, ja viņa pienāk, bet paši neaicina. Pie pieaugušajiem meklē mīļumu un atzinību.

Hermanis- viens no grupas līderiem. Viltīgs, jo zina kā citiem nodarīt pāri, tā, lai skolotāja neuzzinātu. Prot iegūt sev kārotu rotaļlietu no citiem bērniem. Parasti rotaļās iesaistās ar citiem grupas līderiem. Patīk kārtība un tīrība grupā.

Regnārs- jūtīgs, haotisks zēns, kuram patīk rotaļāties ar klučiem. Brīžiem apjūk un nesaprot, kas viņam ir jādara vai ko viņš gribēja darīt. Labākais draugs Hermanis, kurš aizliedz rotaļāties ar citiem bērniem, dara visu ko viņš liek. Vienmēr mēģina izvairīties no rotaļlietu nolikšanas vietā.

Lai noskaidrotu bērnu intereses, tika ar bērniem veiktas pārrunas, kādas rotaļas viņiem patīk, kāpēc un kādas viņi zina. Ar katru bērnu sarunājoties tika veiktas individuālās pārrunas.

Māra-Lellēm spēlēties.

Agija- Man patīk, kur var dziedāt

Markuss- Man patīk, kur ir jāskrien.

Dāvis- Par lāčiem

Marija- Ķērenes

Emīlija- Dzejoliši, kur līdzī jārāda ar pirkstiem.

Miķelis- Man patīk, kur es varu vadīt.

Anna-Dziedāt

Hermanis- Man patīk “Āboliņš”, jo var ložņāt.

Regnārs- Visas patīk.

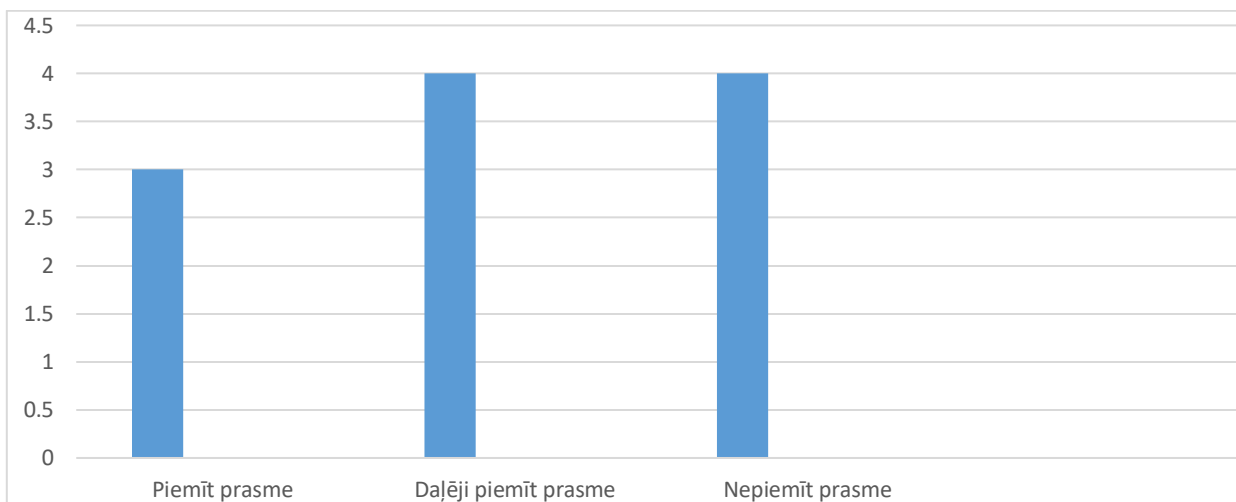
No izvirzītajiem kritērijiem bērnu sociālo prasmju novērtēšanai var secināt, ka 3 bērniem ir grūtības atbildēt uz jautājumiem (skatīt 1. attēlu). Un tās ir Emīlija, Anna, Māra. Uzdodot jautājumu Mārai, viņa novērš skatienu un neko neatbild vai arī klusām nomurmina kaut ko nesaprotamu. Savukārt Anna atbild priecīgi uzturot acu kontaktu, bet atbilde nav par uzdoto tematu, bet par pilnīgi nesaistītu tēmu. Emīlija kautrējas un jūtas nedroša par savu atbildi, tādēļ cenšas izvairīties no atbildes sniegšanas un meklē atbalstu un palīdzību pie māsiņas, tā pat līdzīgi dara Dāvis, tikai atbildot klusiņām pie sevis nomurmina. Rotaļā “Sudraba doze” (skat. pielikumā Nr.1) grūtības runāt, viņš kautrējas, bet ja uzminēja bērnu, kuru aprakstīja un kāds cits teica, ka bija pirmais, viņš neprotēja un ļāva būt teicējam, kādam citam.

Savukārt 3 bērni daļēji spēja uzdot un atbildēt uz jautājumiem- Markuss, Miķelis, Regnārs. Ņemot vērā Miķeļa runas defektus, viņš spēj atbildēt un jautājumiem, bet grūtības sagādā teikuma

noformulēšana. Markuss nāk no nelabvēlīgas ģimenes un nav apguvis mierīgu sarunas stilu, tā ir saraustīta, agresīva, brīžiem uzbrūkoša. Regnārs prot atbildēt uz jautājumiem, bet atbildes ir īsas un konkrētas.

3 bērni- Agija, Hermanis, Marija ir ar labām prasmēm uzdot un atbildēt uz jautājumiem. Visi bērni spēj detalizēti atbildēt uz jautājumiem un pastāstīt par redzēto. Labprāt atbild pirmie, komentē un piemetina pie citu bērnu atbildēm.

Līdz ar to var secināt, ka veicot pētījumu bērni ir jāiedrošina runāt un to darīt skaļi. Jāmudina runāt visiem.

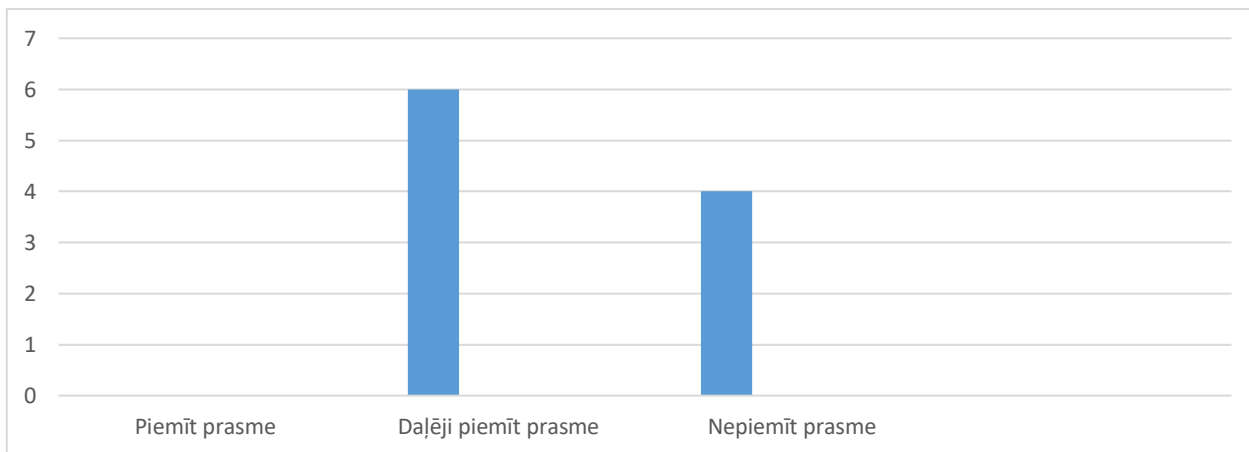

1.attēls. Atbild un uzdod jautājumus

Četri bērni nepalīdz saviem grupas biedriem un tie ir Māra, Markuss, Dāvis un Regnārs (skatīt 2.attēlu). Ņemot vērā to, ka Māra neiesaistās sarunās un rotaļās ar citiem bērniem, bet pārsvarā pavada laiku vienatnē, izņemot tos brīžus, kad notiek nodarbības vai kolektīvās rotaļas, viņa nepalīdz citiem bērniem, piemēram, sakārtot rotaļlietas, aizvērt vējjaku vai padodot kādu priekšmetu. Viņa noskatīsies uz notiekošo, bet neiesaistīsies tajā. Savukārt Regnārs izvairās palīdzēt citiem it īpaši ja tas ir saistīts ar rotaļlietu sakārtošanu. Ja kāds bērns viņam lūdz kaut ko pasniegt, viņš paņems rokās un nometīs zemē. Dāvis un Markuss ir līdzīgi un abi nepalīdz citiem bērniem, kaut vai, ja viņiem palūdz, viņi stāvēs un teiks, ka tas viņiem nav jādara.

Marija, Anna, Agija, Emīlija, Miķelis, Henrijs daļēji prot palīdzēt citiem bērniem. Henrijs un Marija ir vieni no grupas līderiem un parasti palīdz viens otram un arī Regnāram, jo viņš arī ir viens no grupas līderiem. Agija un Emīlija visā palīdz viena otrai, bet izvēlas citus bērnus, kuriem palīdzēt skatoties pēc dienas notikumiem un savstarpējas saskarsmes dienas garumā. Anna labprāt palīdz citiem, bet bieži viņa neuztver citu bērnu sacīto, tādēļ nespēj izpalīdzēt. Miķelis palīdz citiem attiecīgi pēc sava garastāvokļa, ja tas ir labs palīdz, ja nav tad nepalīdz.

Vērojot bērnus var secināt, ka lielākā grupas daļa daļēji prot palīdzēt citiem, tam par iemeslu ir savstarpējās draudzības, dienas notikumi vai garastāvoklis. Bet tie, kuri to nedara, nevēlas to darīt vai arī tādēļ, ka nav savstarpējās komunikācijas. Bērniem ir jārada vēlme draudzēties vienam ar otru.

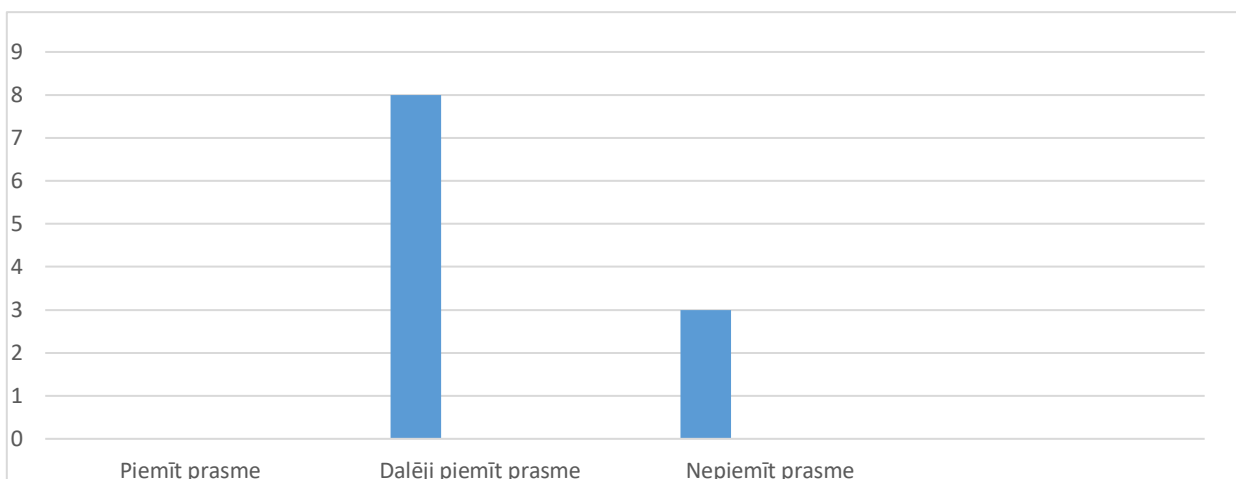

2. attēls. *Palīdzēšana citiem bērniem*

Trešo kritēriju sasveicināties ar līdzcilvēkiem (skatīt 3. attēlu) neizpilda trīs bērni- Regnārs, Markuss un Māra. Abi zēni sasveicinās tikai pēc skolotāja vai skolotāja palīga aicinājuma. Māra nesasveicinās vispār, jo viņa nerunā ar apkārtējiem cilvēkiem, tikai , ja viņai ir nodarīts pāri.

Atlikušajā grupas daļa tikai reizēm sasveicinās ar apkārtējiem cilvēkiem un tie ir Marija, Agija, Emīlija, Anna, Henrijs, Dāvis, Miķelis. Šie bērni reizēm pasveicina viens otru un audzinātājas un reizēm nē. Kad grupā ienāk kāda cits cilvēks reti, kurš bērns pasveicina viņus.

Var secināt, ka bērni zina, kad ir jāpasveicina sava skolotāja, bet piemirst to izdarīt, ja satiek, kādus citus cilvēkus.

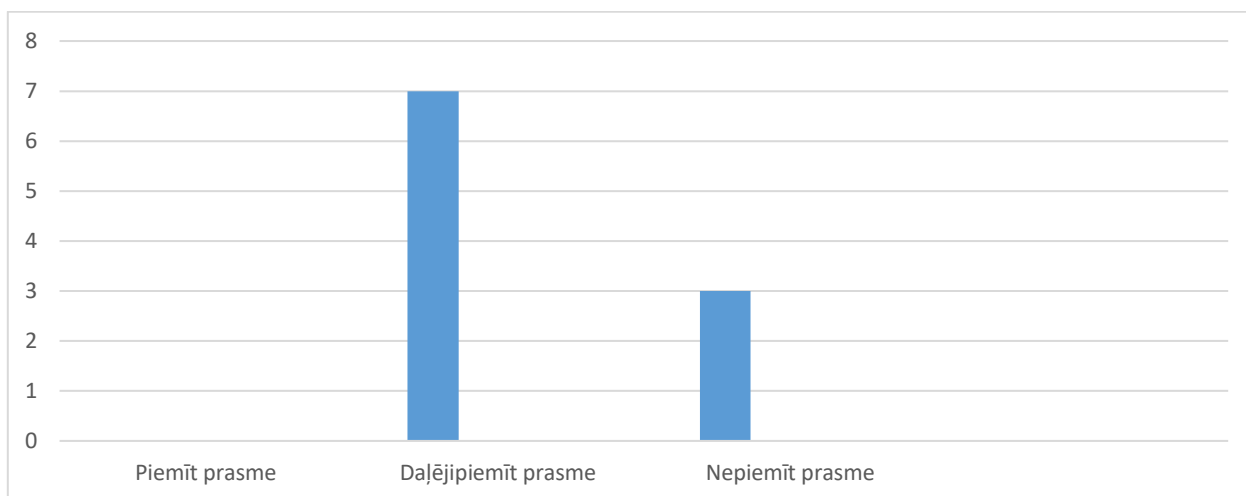

4. *Sasveicināšanās ar līdzcilvēkiem*

Ievērot grupas kārtības noteikumus daļēji spēj septiņi bērni – Marija, Anna, Henrijs, Regnārs, Agija, Dāvis, Māra (skatīt 4. attēlu). Ar rotaļlietām dalīties visbiežāk negrib grupas līderi- Marija, Henrijs, Regnārs, jo viņi rotaļājas savā starpā, ja šie bērni, kāda iemesla dēļ to dara vieni, tad viņi piedāvā rotaļlietas citiem bērniem. Kā jau iepriekš tika minēts, ka Dāvis rotaļājas ar savām līdzī atnestajām mantām un konfliktos iesaistās reti. Savukārt meitenes iesaistās konfliktos biežāk nekā zēni. Zēni savas nesaskaņas atrisina vairāk savā starpā, protams ar izņēmumiem, bet meitenes nevar sadalīt pilnīgi visu, sākot ar rotaļlietām līdz vietai pie galda.

Markuss ir viens no trīs bērniem, kuri neievēro grupas kārtības noteikumus, viņš ātri sadusmojas, bļauj un sit citiem bērniem. Ieturot maltīti un apēdot savu ēdiena porciju, ņem nost citiem bērniem vai liek pirkstus viņu ēdienos. Miķelim patīk provocēt citus bērnus, bakstot, sitot, raujot aiz matiem un vērot viņu reakciju un uzjautrināties par to. Emīlija ir jūtīga un spītīga, viņa nedara neko ko negrib darīt, tādēļ bieži izceļas nesaskaņas ar citiem bērniem par rotaļlietu nolikšanu vietā vai spēlēšanos blakus, ko viņa visbiežāk nevēlas.

Analizējot bērnus, var secināt to, ka ir jāuzlabo meiteņu savstarpējās attiecības, kas uzlabotu grupas noteikumu ievērošanu. Jāatrod kāda cita pieeja Miķelim un Markusam, lai viņi spētu kaut vai daļēji ievērot noteikumus, piemēram izsakot vairāk atbalstošus vārdus, kad tiek ievēroti grupas kārtības noteikumi.

4. attēls. Grupas kārtības noteikumu ievērošana

3.3 Pedagoģiskā izmēģinājuma darbība un tās rezultāti

Darba autore, ņemot vērā pārrunu rezultātus ar bērniem un secinot, to, ka bērniem patīk dažāda veida rotaļas, pedagoģiskajā izmēģinājuma darbībā tika izmantotas dažādas rotaļas, specifiski tās neizvēloties.

Lai veicinātu bērnus **atbildēt un uzdot jautājumus**, tika izspēlētas 4 rotaļas “Kur tas redzēts, kur tas dzirdēts?”, “Kā Tevi sauc?”, “Āboliņš”, “Pasaki izlaisto vārdu”.

1. rotaļa. “Kur tas redzēts, kur tas dzirdēts?”

“Rotaļas vadītājs saka ačgārņas frāzes, sākot ar izteikumu:

-Kur tad redzēts,

Kur tas dzirdēts-

Kaza lido.

Bērni labo nepareizo frāzi:

-Kaza saka-mē! (Banceviča, 2006,101).

2. rotaļa. “Kā Tevi sauc?”

Rotaļas dalībnieki ar seju uz centru stāv aplī, sadevušies rokās. Vidū stāv viens bērns. Dziedot “Kā Tevi sauc? Kā Tevi sauc?”, rokas ritmiski kustina uz apla centru un atpakaļ. Dziesmas pēdējās divas rindiņas dzied vidū stāvētājs. Ja bērns to nevar izdarīt, viņš vienkārši pasaka: “Mani sauc ...”, pienāk klāt kādam no bērniem, paklanās un mainās ar to vietām (Banceviča, 2006,17).

3. rotaļa. “Āboliņš”

Bērni, rokās sadevušies, virzās pa dejas ceļu. Vidū stāvētājs-Ābolītis iet pretējā virzienā. Sākoties 2. pantam, bērni paceļ sadotās rokas. Ābolītis virzās līklocī caur vārtiņiem, dziesmas beigās notupstas kādam aiz muguras. Šim bērnam jānāk vidū, jānosauc cits auglis, dārzenis vai priekšmets un rotaļu var turpināt.

Dārzā staigā Edgariņš,

Edgariņš kā āboliņš,

Tipu tapu Edgariņš,

Edgariņš kā āboliņš.

Ripo, ripo, ābolīti,

Cauri zaru zariņiem,

Ripo, ripo ābolīti

Paslēpies aiz krūmiņa (Banceviča, 2006,19).

4.Rotaļa. “Pasaki izlaisto vārdu”

Rotaļu var organizēt, izmantojot attēlus, kā arī saskaņojot to ar attiecīgo mācību vielu. Piemēram, mācot bērniem krāsas, izlaistie vārdi ir krāsas, rotaļlietas, to nosaukumi, apģērbi utt. Rotaļas vadītājs pasaka teikumu, bērniem jānosauc izlaistais vārds.

Piemēram:

Regnāram rokās ir bumba.

Dāvim ir.....kurpes”(Banceviča, 2006,103).

Šīs rotaļa tika spēlētas grupas telpās, kā arī pirmsskolas izglītības iestādes pagalmā. Lai bērniem savstarpēji nerastos konflikti skolotāja skaitīja skaitāmpantiņu, lai rotaļas sākumā noteiktu to, kurš būs teicējs, ikdienā šādā veidā tiek noteikts rotaļas vadītājs .

“Jautājumu uzdodot, jādod laiks atbildei. Jāvēro, vai bērns prasīto saprot. Ja jautājums bijis par grūtu, pēc pauzes jāpārjautā vienkāršāk. Ja bērns nezina atbildi, tad tā ir jāpasaka priekšā” (Narnicka, Fjodorova, 2010, 14). Tiem bērniem, kuru prasmes atbildēt un uzdot jautājumus bija sliktas, bija nepieciešama skolotājas palīdzība, lai spētu atbildēt uz jautājumiem rotaļās. Mārai sagādāja grūtības šīs rotaļas, jo viņa nebilda ne vārda esot vadītājas lomā, arī ar skolotājas centieniem viņai palīdzēt, kā arī nerunāja kopā ar citiem bērniem. Regnārs, Miķelis, Markuss esot vadītāja lomā, prata atbildēt, bet nelielas grūtības sagādāja izdomāt, ko atbildēt rotaļā “Pasaki izlaisto vārdu”. Tie bērni, kuriem ir labas prasmes šīs rotaļas nesagādāja grūtības.

Ņemot vērā, ka grupā ir izveidojušās draudzības, tad tie bērni, kuri savā starpā draudzējās izvēlējās viens otru. Lai par vadītāju tiktu arī, tādi bērni, kuriem nav draugu grupā, skolotāja mainīja rotaļas noteikumus, ka jāizvēlas tāds bērns, kurš vēl nav vadījis rotaļu. Bērni bez pretenzijām pieņēma šo jauno noteikumu.

Vairākkārt spēlējot šīs rotaļas, bērniem tās aiz vien vairāk iepatikās. “Būtiska ir arī bērna pieredze, par ko liecina iekļaušanās dažādās situācijās-ierastās, līdzīgās ierastajām un atšķirīgās. Tās dažādojot, bērns netieši mācās ne tikai atbildēt uz jautājumiem, bet arī tos uzdot” (Dzintere, Stangaine, Augstkalne, 2014, 218). Skolotāja, lai dažādotu un no jauna ieinteresētu bērnus šīm rotaļām, piedāvāja dažādus variantus, ko aprakstīt vai izdziedāt, aizstājot bērnu vārdus ar viņu gadiem, dzīves vietu u.c. Kā arī iesaistot to tēmu, kādu apguva nodarbībās, piemēram, putni, tad bērniem, tiea uzdoti jautājumi saistībā ar putniem “Bērnu runas apguve atrodas tiešā saistībā ar nodarbībā iegūto prasmju iekļaušanu aktīvajā runā, t.sk. dialogā-vingrinot komunikatīvās prasmes, cenšoties pārvarēt kaunīgumu u.c.” (Dzintere, Stangaine, Augstkalne, 2014, 229).

Pētījuma beigās bērni daudz labāk, brīvāk rotaļās spēja aprakstīt un nosaukt savu vārdu, dārzeņus u.c. Kā arī brīvāk jutās esot vadītāja lomā. Tie bērni, kuriem pētījuma sākumā bija nepieciešama palīdzība, paši spēja veikt vadītāja lomu. Dāvis un Emīlija vairs tik ļoti nekautrējās un runāja drošāk, kā pirms tam. Anna tāpat, kā pētījuma sākuma, tā beigās haautiski uzdeva jautājumus un uz tiem atbildēja. Vienīgi Māras izaugsme nebija mainījusies, viņa nespēja nedz jautāt, nedz atbildēt. Viņa tikai klusēja un skatījās uz bērniem.

Lai veicinātu bērnus **palīdzēt cits citam**, tika izmantotas rotaļas “Deguns pie deguna!”, “Ģimene pastaigā”, “Palīdzi!”, “Atrodi savu rotaļlietu”.

1. Rotaļa. “Deguns pie deguna!”

“Rotaļas dalībnieki brīvi kustas telpā, pēc vadītāja komandas (piemēram; “Deguns pie deguna!”, “Roka pie rokas!”) meklē pāri un pieskaras viens otram ar nosaukto ķermeņa daļu.

2. Rotaļa. “Ģimene pastaigā”

Rotaļas sākumā izvēlas rotaļas vadītāju. Viņam jautā “Kas tu esi?” Bērns izvēlas, par kuru ģimenes locekli viņš vēlas būt un atbild: “Māmiņa!”

Rotaļas vadītājs izvēlas Vārtus (divus bērnus, kuri sadodas rokās, stāvot ar seju viens pret otru).

Vārti runā:

-Žu-žu visus laižu,

Un tad nelaižu.

Pati māmiņa (tētis, vectētiņš, vecmāmiņa, tante) ies,

Viņai bērni līdzi skries.

Bērni un Māmiņa iet cauri vārtiem. Sakot vārdu “nelaižu”, vārti veras ciet. Noķertais dalībnieks izstājas.

3. Rotaļa. “Palīdzi!”

Rotaļai nepieciešams: gulta, sega, spilvens, palags un apģērbs lelei. Rotaļas vadītājs pastāsta bērniem, ka lellīte gul, bet viņai noteikti jābūt viesos pie citas grupas bērniem, tāpēc viņa ir jāpamodina un ātri jāapgērbj. Rotaļas vadītājs saka, ka viņš aicinās kādu, sakot vārdu “palīdzi”.

-Taņa, palīdzi!

Taņa, palīdzi man, lūdzu!

Taņa ir pienākusi pie lellītes drēbju skapja, vadītājs lūdz: “Taņa, padod, lūdzu, lelei kleitu, blūzi...” Kad lellīte no ciemiem atnāk, to atkal liek gulēt un rotaļu atkārtoti citi dalībnieki.

4. Rotaļa. “Atrodi savu rotaļlietu!”

Rotaļas vadītājam ir brīnumu grozs vai maisiņš ar rotaļlietām, kuru skaits atbilst dalībnieku skaitam. Bērni apskata rotaļlietas, nosauc tās un aicina parotaļāties. Rotaļlietas apsēdina uz krēsliem, kas salikti aplī. Rotaļas vadītājs saka: “Taņa, atrodi lāci!” Taņa iet un apsēžas uz krēsla, klēpī paņemot lāci. Tā spēlē, līdz katram bērnam ir sava rotaļlieta” (Banceviča, 2006,21,37,42,54).

Pētījuma beigās bērni, vairāk centās palīdzēt cits citam, norādot, kur rotaļlieta atrodas vai palīdzot atrast bērnu, kurš bija bez pāra. Parādījās lielāka draudzība visu bērnu vidū, izņemot Markusa, jo viņš vēlējās vairāk uzvarēt un būt pirmais, nekā grupas biedriem palīdzēt.

Lai veicinātu bērnus **sasveicināties ar līdzcilvēkiem**, tika izmantotas rotaļas ”Balsis un atbalsis” un pirkstiņu rotaļas “Labrīt”, “Sasveicināšanās”, “Pieklājīgie pirkstiņi”. Gandrīz visa grupa daļēji sasveicinās ar līdzcilvēkiem, to neievēro trīs bērni Markuss, Māra un Regnārs. Lai veicinātu bērnus sveicināt līdzcilvēkus, tika izmantotas rotaļas un pirkstiņu rotaļas.

1. Pirkstiņrotaļa. “Labrīt!”

“Labrīt, labrīt,	Bērni stāv aplī; pamāj ar galvu pa labi, pa kreisi.
To sakām mēs visi tūlīt.	Sit plaukstas.
Labrīt, labrīt,	Pamāj ar galvu pa labi, pa kreisi.
Lai gaisma jums sirsniņā krīt!	Abas rokas pieliek pie sirsniņas.
Labrīt, labrīt,	Pamāj ar galvu pa labi, pa kreisi.
To nedrīkstam aizmirst nekad,	Noraidoša kustība ar rādītājpirkstu pa labi, pa kreisi.
Labrīt, labrīt,	Pamāj ar galvu, pa labi, pa kreisi.
Lai pār pasauli skan!	Sit plaukstas.

(Brice,2007,17).

2. Pirkstiņrotaļa. “Sasveicināšanās”

Labrītiņ-rītiņā,	Ritmiski skandē tekstu, pievēršot uzmanību precīzai izrunai.
Labdieniņ-dieniņā,	Katras rindas pirmo vārdu izrunājot, sit plaukstas,
Labvakar-vakarā,	otro vārdu izrunājot-uzsit ar plaukstām pa ceļgaliem.
Labnaksniņ-naksniņā!	

(Latviešu tautasdziesma.) “

(Brice,2007,17).

3. Rotaļa. “Pieklājīgie pirkstiņi”

“Rotaļas dalībnieki sēž aplī. Bērnu plaukstas krūšu augstumā saliktas viena uz otras. Berzējot plaukstas vienu gar otru, bērni saka:

-Viens, divi, trīs,

Sveiki teiksim drīz.

Pēc šiem vārdiem plaukstas noliek vertikāli vienu pretī otrai un, sākot no rādītājpirkstiem, pirkstiņu pāri sāk sasveicināties.

4. Rotaļa. “Balsis un atbalsis”

“Bērnus sadala divās grupās. Viena grupa ir Balss, otra Atbalss. Balsis izrunā vārdus “Labrīt, labdien, labvakar” dažādās intonācijās. Atbalsis, atdarinot intonācijas, vārdus atbalso” (Banceviča, 2006,13,14).

Pirkstiņu rotaļas tika izmantotas tajos brīžos, kad bija bērniem jāgaida, piemēram, kad skolotāja palīgs ieliks ēdienu šķīvjos. Dienas gaitā ir vairāki šādi brīži, kuru laikā bērni labprāt spēlē pirkstiņu rotaļas, tās viņiem šķiet jautras un viņus ir viegli iegaumēt. Bērniem arī neprasīja ilgu laiku, lai viņas iegaumētu. Māra neskaitīja līdz pirkstiņu rotaļām tekstu, bet gan rādīja līdzīgu kustības.

Tika izspēlēta rotaļa “Balss un atbalss”. Bērniem patika šī rotaļa, ilgāk šo rotaļu spēlējot bērni sāka teikt aiz vien sarežģītākus vārdus. Viņu izspēlēja, gan telpās, gan pirmsskolas izglītības iestādes pagalmā.

Pētījuma beigās bija novērojama lielāka bērnu aktivitāte uz sasveicināšanos. Bērni viens otram aizrādīja un arī mudināja sasveicināties vienam ar otru, kā arī skolotāju un kādu svešu cilvēku.

Lai veicinātu bērnus **ievērot grupas kārtības noteikumus**, tika kopīgi izveidoti grupas kārtības noteikumi (skat. pielikumu Nr. 1.) un, lai nostiprinātu noteikumu ievērošanu, tika izmantotas rotaļas “Lūdzu, lūdzu un paldies”, “Ēdams-neēdams”, “Pie lāča silā”.

1. Rotaļa. “Lūdzu, lūdzu un paldies”

Rotaļas dalībnieks stāv aplī. Rotaļas vadītājs lūdz: “Bērni, lūdzu, parādiet rokas! Lūdzu, pakustiniet, pašūpoji rokas!”. Ja rotaļas vadītājs saka burvju vārdu “lūdzu”, tad lūgums

jāizpilda. Ja burvju vārdu nesaka, teiktais nav jāizpilda. Lūgumus izdomā rotaļas vadītājs, iesaistot darbībā arī kājas, galvu, plecus u.tml.

2. Rotaļa. “Ēdams-neēdams”

Rotaļas dalībnieki stāv vai sēž aplī. Rotaļas vadītājs sauc dažādus bērniem zināmus vārdus. Ja tiek nosauktas ēdamas lietas, bērni var palēkties vai sasist plaukstas un teikt: “Ēdams!” Ja vārds apzīmē neēdamas lietas, bērni klusē.

3. Rotaļa. “Pie lāča silā”

Mēs pa mežu staigājam,
Sēnes, ogas meklējam,
Pēkšņi lācis nāk,
Rūkdams ķert mūs sāk!

Vienā laukuma malā lāča māja, otrā malā-bērnu māja. Viens bērns-Lācis. Skaitot dzejoli, bērni staigā pa visu laukumu, atdarinot sēņošanu, ogošanu. Lācis tup. Uz pēdējo vārdu “sāk” Lācis ķer bērnus. Katram bērnam var būt sava māja, piemēram, riņķis (Banceviča, 2006,26,62,67).

“Viens no labākajiem veidiem, kā panākt to, lai bērni labāk ievērotu grupas kārtības noteikumus, ir iesaistīt pašus bērnus. Bērni labāk jūtas, kad zina, ko drīkst un ko nedrīkst darīt un ko var sagaidīt no citiem (Mārtinsena, 2008, 25). Skolotāja aicināja bērnus uz sarunu par kārtību grupā. “5 gadīgi bērni attīsta pamatošanas un domāšanas prasmes, kas ļauj viņiem saprast un apspriest iemeslus (nepieciešamību) noteikumiem un to ievērošanai (Ellen Booth Church,2018).

Tika uzdots jautājums, ko nedrīkst darīt grupā. Pats pirmais ko lielākā daļa bērnu sauca cauri cits citam bija sist un kaitināt citus. Tika pārrunāts kādēļ, to nevajadzētu darīt. Marija atbildēja, jo tas sāpot, ja iesitot un viņas viedoklim arī piekrita Hermanis piebilstot, ka ja viņu kaitina viņš paliekot dusmīgs. Agijai nepatīkot, kad Markuss jaucot viņas uzbūvētās leļļu mājas un Hermanim, ka viņa ceļus mašīnām, Regnārs māja ar galvu piekrītoši Hermanim. Miķelim savukārt nepatīk, kad viņam, kāds ņem nost rotaļlietas ar kurām viņš spēlējas vai atnāk un tās paņem viņam nemanot un aiznes prom. Skolotājai īsti nebija jāiesaistās sarunā, lai noskaidrotu bērnu domas par to, ko nedrīkst darīt grupā.

Kad skolotāja jautāja, ko drīkst darīt grupā, atbildes netika tik ātri pateiktas, salīdzinot ar to ko nedrīkst grupā darīt. Marija atbildēja, ka drīkst citus samīlot. Markuss teica, ka varot arī spēlēties ar rotaļlietām, Regnārs piebilda, ka var kopā celt ceļus. Kad pāris atbildes tika pateiktas un pārrunāts, kādēļ to drīkst, skolotāja jautāja bērniem, ko mēs varētu darīt, lai labāk atcerētos šos visus pieminētos noteikumus. Agija uzreiz iesaucās, ka viņas mātai esot grupā bīdes pie sienas,

kur bērni sitot viens otram. Marija piebalsoja ka tādu vajagot mums arī. Skolotāja jautāja vai kādam ir vēl citas idejas. Hermanis atbildēja, ka var jau vienkārši pateikt to. Tika nolemts veidot noteikumu plakātu un arī mutiski viens otram aizrādīt pārkāpumus un uzslavēt ja tie tiek ievēroti. Tika atnesta zaļa un sarkana lapa, līmes zīmuļi un dažādi attēli ar piemēriem par uzvedību (skat. pielikumu Nr.1). Bērni izpētīja attēlus un izvēlējās, kurus līmēt klāt pie lapām. Pie zaļās- ko drīkst, pie sarkanās- ko nedrīkst un pielika grupā redzamā vietā. “Vislabāk ir izvēlēties tikai dažus noteikumus, kas atbilst labākas vides izveidei. Bērniem ir grūti atcerēties pārāk daudz noteikumus” (Shalaway, 2005).

Ko drīkst darīt grupā:

- Dalīties
- Kopā rotaļāties
- Nest cienastu

Ko nedrīkst darīt grupā:

- Atņemt rotaļlietas
- Sist, kost, mēdīties, kaitināt
- Traucēt citu rotaļas, darbu.

Pētījuma sākumā bērni izrādīja lielu interesi par grupas noteikumiem un centās tos ievērot. Bērni, tika aicināti viens otram nenorādīt, kādus noteikumus nav ievērojuši, bet gan, kas būtu jā dara, lai varētu viņus ievērot. “Norādīt citiem uz viņu kļūdām ir nepareizi. Jo tas var novest līdz zemaļ pašapziņai. Tādēļ labāk ir bērnam mācīt jaunas sociālās prasmes, atalgojot bērnu ar uzslavu, kad veiksmīgi tās tiek pielietotas (Lawrence E. Shapiro,2004). Markuss, kurš ir viens no lielākajiem citu bērnu apcēlējjiem, izrādīja lielu prieku un gaidīja ar nepacietību uzslavu, ja viņš bija ievērojis kādu no noteikumiem par to pastāstot visiem grupas biedriem, pedagogiem, metodiķei. Laikam ejot bērni aiz vien mazāk pievērsa uzmanību plakātam ar noteikumiem, it īpaši tie tika neievēroti garderobē. Tādēļ noteikumi, tika vēlreiz pārrunāti ar bērniem, arī uzzinot vai tie vēl ir aktuāli bērniem vai tie būtu jāmaina. Lielākā bērnu daļa bija apmierināta ar esošajiem kārtības noteikumiem. Pret tiem iebilda Miķelis, kurš uzskatīja, ka viņu vienīgo vaino visos noteikumu pārkāpumos. Viņš necentās iegūt kādu atzinīgu vārdu, kā Markuss par noteikumu ievērošanu. Skolotāja vaicāja Miķelim, kāpēc viņa prāt tā varētu būt , ka viņu vaino. Uz ko puisis atbildēja, jo viņš ņemot mantas nost citiem, jo viņam viņu vajagot un viņš atzina, ka dažreiz citiem arī iesitot. Skolotāja norādīja uz to, ja viņš censtos pajautāt rotaļlietas un nesist citiem, tad grupas biedriem nebūtu pamatojuma viņam aizrādīt par kārtības noteikumu neievērošanu. Pēc sarunas tika izveidoti

vēl divi plakāti, ko novietoja garderobē un sanitārajā mezglā. Līdz ar to uzlabojās kārtība šajās telpās.

Tika izmantotas rotaļas, lai nostiprinātu noteikumu ievērošanu. Vadītāja loma, tika izvēlēta ar skaitāmpantiņa palīdzību. Rotaļu laikā, bērni uzmanīgi sekoja līdz, vai kāds bērns ir pārkāpis noteikumus, norādot uz to.

Pētījuma beigās bērni, uzlabojās situācija ar tiem bērniem, kuri pirms tam regulāri apcēla citus kaitinot, sitot u.c., šāda rīcība tika novērota daudz retāk.

3.4 Iegūto rezultātu analīze

Pētījuma laikā tika novērotas bērnu sociālās prasmes un tās bija: vai atbild un uzdod jautājumus, palīdz citiem bērniem, sasveicinās ar līdzcilvēkiem un ievēro grupas kārtības noteikumus. Pētījuma beigās tika novērota lielāka bērnu draudzība savā starpā, mazāk strīdu un skolotājam bija mazāk jāaizrāda vai jāmudina bērnus kaut ko izdarīt.

Pētījuma beigās atkārtoti tika veikts bērnu novērojums, lai noskaidrotu, vai ir mainījušās bērnu sociālās prasmes, kas tika vērtētas pētījuma sākumā (skatīt 3.tabulu).

3.tabula. Bērnu sociālās prasmes pētījuma beigās

	Atbild un uzdod jautājumus	Palīdz citiem bērniem	Sasveicinās ar līdzcilvēkiem	Ievēro grupas kārtības noteikumus
Māra	1	2	2	2
Agija	3	3	2	3
Markuss	2	2	2	2
Dāvis	2	2	3	2
Marija	3	3	3	2
Emīlija	2	3	3	2
Miķelis	2	2	3	2
Anna	1	2	2	2
Hermanis	3	3	3	3
Regnārs	2	2	2	3

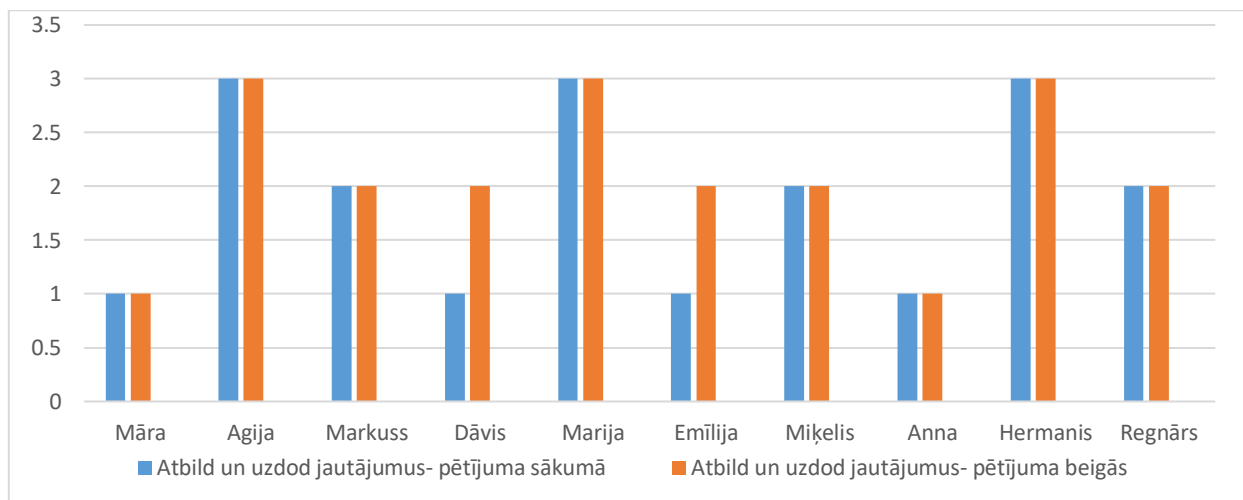
Apzīmējumi bērnu sociālo prasmju novērtēšanai-

3- bērnam piemīt prasme atbildēt un uzdot jautājumus/palīdzēt citiem bērniem/ sasveicinās ar līdzcilvēkiem/ ievērot grupas kārtības noteikumus;

2-bērnam daļēji piemīt prasme atbildēt un uzdot jautājumus/palīdzēt citiem bērniem/ sasveicinās ar līdzcilvēkiem/ ievērot grupas kārtības noteikumus;

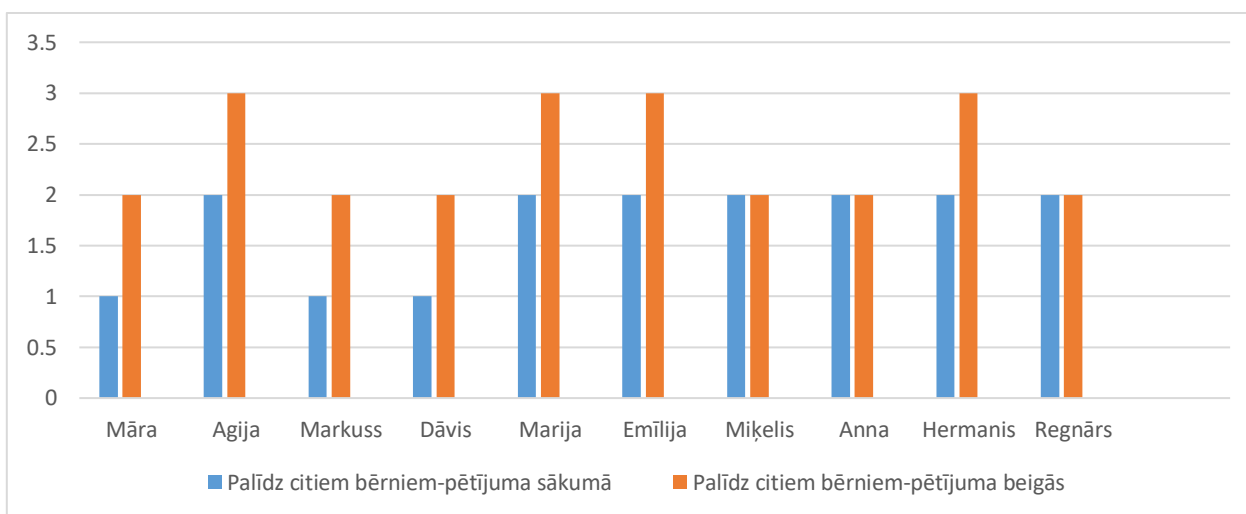
1-bērnam nepiemīt prasme atbildēt un uzdot jautājumus/palīdzēt citiem bērniem/ sasveicinās ar līdzcilvēkiem/ ievērot grupas kārtības noteikumus

Sociālā prasme atbildēt un uzdot jautājumus nemainīgi laba, gan pētījuma sākumā, gan beigās ir Agijai, Marijai un Hermanim (skatīt 5. attēlu). Šie bērni spēj uzdot jautājumus, kas attiecas uz tēmu un prot uz tiem atbildēt. Tā pat nemainījās Markusa, Miķeļa un Regnāra prasmes uzdot un atbildēt uz jautājumiem, tās viņi ir daļēji apguvuši, viņi prot uzdot un atbildēt par sev zināmām tēmām, mazliet ir jāpadomā, ja mainās rotaļas noteikumi, bet ātri spēj pāriet uz jaunu tematu, kas nesagādā lielas grūtības. Abām meitenēm Mārai un Annai nepiemīt prasmes atbildēt un uzdot jautājumus. Anna pētījuma sākumā tā pat, kā pētījuma beigās īsti nesaprata, kas viņai būtu jāatbild uz jautājumiem, viņa runāja par citu tēmu. Savukārt Māra nebilda ne vārda, tādēļ viņas prasmes uzdot un atbildēt uz jautājumiem palika nemainīga. Dāvim un Emīlijai pētījuma sākumā nepiemita prasme atbildēt un uzdot jautājumus, bet pētījuma beigās viņi, jau to spēja daļēji. Bērni bija kļuvuši drošāki, nekautrējās un, ja kļūdījās, tad nenoslēdzās sevī, bet gan mēģināja vēlreiz, atbildes un jautājumi kļuva garāki un nesastāvēja no diviem vārdiem.

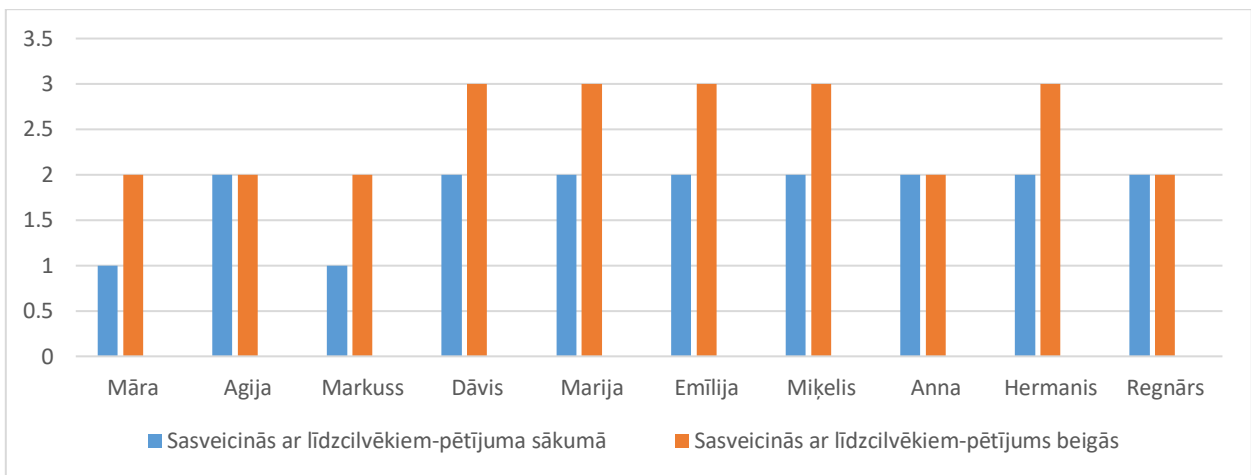
5. Attēls. Salīdzinājums bērnu sociālajā prasmē atbildēt un uzdot jautājumus

Sociālā prasme palīdzēt citiem bērniem nemainīga palika trīs bērniem- Miķelim, Annai un Regnāram (skatīt 6. attēlā). Šie bērni, kā līdz šim palīdzēja tiem bērniem, kuri viņiem patika un/vai bija izveidojusies draudzība. Viens no iemesliem, kādēļ Annai neuzlabojās prasme palīdzēt citiem ir saistīta ar to, ka dažkārt nespēja līdz galam saprast grupas biedru teikto. Daļēji palīdzēt citiem pētījuma beigās spēja Māra, Markuss, Dāvis. Markusam ļoti svarīgas kļuva uzslavas, tādēļ viņš ļoti centās palīdzēt citiem. Emīlija, Agija, Hermanis un Marija pētījuma beigās palīdzēja citiem grupas biedriem. Agija un Emīlija sāka ne tikai palīdzēt viena otrai, bet arī citiem grupas biedriem. Tā pat Hermanis un Marija arī sāka palīdzēt ne tikai viens otram un Regnāram, bet arī tādiem bērniem ar kuriem nedraudzējās. Šie četri bērni palīdzēja grupas biedriem rotaļās.

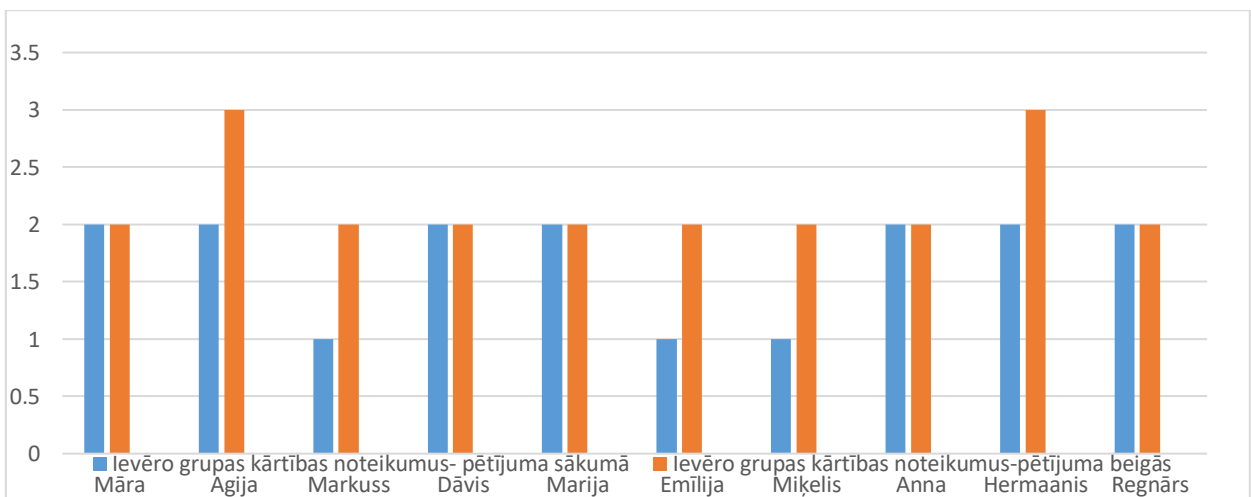
6.attēls. Salīdzinājums bērnu sociālajā prasmē palīdzēt citiem bērniem

Trīs bērni-Agija, Anna, Regnārs tā pat, kā pētījuma sākumā, tā beigās daļēji sasveicinājās ar līdzcilvēkiem (skatīt 7.attēlu). Viņi dažkārt sasveicinās un dažkārt to aizmirsā vai nevēlējās to darīt. Savukārt pieci bērni- Dāvis, Marija, Emīlija, Miķelis, Hermanis pētījuma beigās jau bez aicinājuma sasveicinājās ne tikai ar saviem grupas biedriem, skolotājām, bet arī ar citām skolotājām vai bērnu vecākiem. Vislielākā izaugsme bija novērojama Markusam, kā jau iepriekš tika minēts, tad Markusam ļoti patīk uzslavas, tādēļ viņš ļoti centās sasveicināties ar visiem cilvēkiem, kurus dienas laikā satika. Māra pētījuma sākumā nesveicinājās vispār vai to darīja tikai ar dažiem grupas bērniem un skolotājām, bet pētījuma beigās viņa sveicināja savas grupas skolotājas un skolotājas palīgu. Tomēr turpināja nesveicināt visus grupas bērnus.

7.attēls. Salīdzinājums bērnu sociālajā prasmē sasveicināties ar līdzcilvēkiem

Pieci bērni- Māra, Marija, Anna, Dāvis, Regnārs daļēji turpina ievēro grupas kārtības noteikumus, kā pētījuma sākumā, tā beigās (skatīt 8. attēlu). Šie bērni dažkārt pārkāpj noteikumus strīdoties par rotaļlietām, galda spēlēm vai grāmatām, bet tas ir pilnīgi normāli viņu vecumam. Agija un Hermanis ievēro grupas kārtības noteikumus, šie bērni sāka mazāk kontrolēt savus draugus, Agija- Emīliju un Hermanis-Regnāru. Markuss, Emīlija, Miķelis pētījuma beigās sāka daļēji ievērot kārtības noteikumus grupā. Viņi kļuva savaldīgāki un sāka dalīties ar rotaļlietām ar citiem bērniem.

8.Attēls. Salīdzinājums bērnu sociālajā prasmē ievērot grupas kārtības noteikumus

Secinājumi

1. Sociālās prasmes pilnveidojas un attīstās visas dzīves garumā, tās palīdz iekļauties sabiedrībā, pieņemt tās normas, kā arī sociālās prasmes ceļ bērnu pašapziņu, kas ir svarīga sekmīgai bērna attīstībai.
2. Sociālās prasmes bērns vispirms iemācās no ģimenes, vēlāk no pirmsskolas izglītības iestādēs. Bērni vieglāk apgūst sociālās prasmes no saviem vienaudžiem, nekā no pieaugušajiem. Vide, kurā atrodas bērns var sekmēt gan vēlamās, gan nevēlamās sociālās prasmes.
3. Raksturojot 4-5 gadus vecu bērnu sociālo attīstību, jāatzīmē, ka viņi sāk izmantot sarežģītāku valodu, dod priekšroku vienaudžiem nevis pieaugušajiem, izrāda līdzjūtību citiem cilvēkiem, rodas pašapziņa.
4. 4-5 gadus veciem bērniem nepieciešami noteikumi, kas ļauj viņiem justies droši un apjaut to, ko no viņiem sagaida.
5. Rotaļa ir bērnu vadošā darbība, kas sekmē sociālo prasmju attīstīšanos caur sadarbošanos, dažādu lomu izspēli, jautājumu un atbilžu sniegšanu u.c. Rotaļa bērnam palīdz viņam vieglā un saprotamā veidā sekmēt sociālās prasmes.
6. Lai veicinātu 4-5 gadus vecu bērnu sociālās prasmes pirmsskolas izglītības iestādē, jāizvēlas šim pētījumam un vecumposmam atbilstošas rotaļas, skaitāmpanti un kopīgi jāizveido 2-4 grupas noteikumi.
7. Pētījuma mērķis teorētiski analizēt un praktiski pētīt 4-5 gadus vecu bērnu sociālo prasmju veidošanu pirmsskolas izglītības iestādē ir sasniegts. Hipotēze ir apstiprinājusi to, ka pedagogam ir jāievēro vecumposma attīstības likumsakarības, kā arī ir jāizvēlas daudzveidīgas metodes atbilstoši bērnu interesēm, pieredzei un vajadzībām.

Ieteikumi

1. Pedagogiem turpināt pielietot rotaļas, lai attīstītu sociālās prasmes pirmsskolas izglītības iestādē.
2. Pedagogam ņemt vērā bērnu vecuma attīstības posmus, intereses izvēloties rotaļas, lai attīstītu sociālās prasmes.
3. Pieaugušajam jāpalīdz un jāsniedz pozitīvs piemērs, lai bērns varētu atdarināt un attīstīt sociālās prasmes.
4. Bērnam ir jānodrošina visu viņu vajadzību apmierināšana gan emocionālo, gan fizisko.
5. Izmantot rotaļas, kur katram bērnam individuāli ir jāseko līdz noteikumiem, piemēram, rotaļās “Ēdams-neēdams” un “Lūdzu, lūdzu un paldies”, var novērot un uzlabot bērnu prasmi ievērot noteikumus, jo viņi atbild katrs par savu rīcību.
6. Pirkstiņrotaļas, piemēram, “Labrīt”, “Sasveicināšanās” var izmanto, lai sekmētu sociālo prasmi sasveicināties ar līdzcilvēkiem, jo pirkstiņrotaļas var izspēlēt dažādās vietās un situācijās, viņas ir īsas un daudz laika neaizņem un atgādina bērniem, par sasveicināšanos.
7. Izmantot rotaļas, kur bērniem ir jārunā, piemēram, rotaļās “Āboliņš” un “Kā Tevi sauc?”, var attīstīt prasmi uzdot un atbildēt jautājumus, jo izspēlējot rotaļas, bērniem būs lielāka pārlicība runāt.
8. Lai veidotos bērniem sociālā prasme palīdzēt viens otram, var izmanto rotaļas, kur ir jānorāda, jāpasniedz u.c., veidojot bērnu starpā sadarbību, kā, piemēram, rotaļās “Palīdzi” un “Atrodi savu rotaļlietu”.

Literatūras un avotu saraksts

1. Andersone, R., (2001). *Pusaudžu sociālo prasmju veidošanās*. Rīga: "Izdevniecība RaKa".
2. Albrehta, D., (1998). *Pētīšanas metodes pedagoģijā*. Rīga: "Mācību grāmata".
3. Baha, V., (2008). *Es varu!* Izdevniecība "Pētergailis".
4. Banceviča, I., (2006). *Mazais draudziņ, pulkā nāc!* SIA "Izdevniecība Avots".
5. Beļickis, I., Blūma, D., Koķe, T., Markus, D., Skujiņa, V., Šalme, A. (2000). *Pedagoģijas skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: Apgāds "Zvaigzne ABC".
6. Braše, L., (2010). *Ģimenes loma skolēnu socializācijā*. Rīga: "Izdevniecība RaKa".
7. Brice, B., (2013). *Viss sākas ar rotaļu*. Rīga: "Izdevniecība RaKa".
8. Brice, B., (2007). *Pirkstiņu rotaļas*. Rīga: "Izdevniecība RaKa".
9. Brice, B., Bula-Biteniece, I., Gaide, D., Irbe, I., Lauka, A., Ozola, D., Rolanda, L., Silova, M., Tempemfelde, I. *Pirmsskolas mācību programma*. Valsts izglītības satura centrs | ESF projekts Nr.8.3.1.1/16/I/002 Kompetenču pieeja mācību saturā.
Pieejams: <https://mape.skola2030.lv/resources/10>
10. Booth Church, E., (2019). *Clarifying classroom rules, supporting cooperation, and offering consistent routines help to create a harmonious classroom environment*.
https://www.scholastic.com/teachers/articles/teaching-content/ages-stages-helping-children-adjust-rules-routines/?fbclid=IwAR2WStuEyCAPwV_YhZxKFUBgmhF_jsseH_h4URG2Abk5o8BnaxP3kGkTCIU
11. David, M., Abell, J., Sani, F. (2014). *Social psychology, second edition*. Berkshire: "McGraw-Hill Education".
12. Dzintere, D., Stangaine, I. (2007). *Rotaļa- bērna dzīves prasmju sekmētāja*. Rīga: "Izdevniecība RaKa".
13. Dzintere, D., Stangaine, I., Augstkalne, D. (2014). *Bērna komunikatīvās kompetences attīstība*. Rīga: "Izdevniecība RaKa".
14. Dzintere, D., Stangaine, I. (2007). *Rotaļa- bērna dzīvesveids*. Rīga: "Izdevniecība RaKa".
15. Garleja, R., Vidnere, M. (2000). *Psiholoģijas un sociālās uzvedības aspekti ekonomikā*. Rīga: "Izdevniecība RaKa".

16. Jurgena, I. (2002). *Vispārīgā pedagoģija*. Rīga: SIA "Izglītības soļi".
17. Kharlamova., <https://depositphotos.com/234743652/stock-illustration-good-and-bad-behavior-of.html>
18. Lawrence E. Shapiro,(2004). *101 ways to teach children social skills*. United states of America: A Brand of The Guidance Group.
19. Lieģeniece, D., (1998). *Mācīsimies sadarbojoties*. Rīga: Apgāds "Mācību grāmata".
20. Mārtinsena, A., (2008). *Sociālā pedagoģija: izglītības un sociālās vides mijiedarbības sociāli pedagoģiskais aspekts*. Liepāja: "LiePA".
21. Ministru kabinets. (2012). *Noteikumi par pirmsskolas izglītības vadlīnijām*. Noteikumi. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=250854>
22. Ministru kabinets. (2018). *Noteikumi par pirmsskolas izglītības vadlīnijām*. Noteikumi. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/303371-noteikumi-par-valsts-pirmsskolas-izglitibas-vadlinijam-un-pirmsskolas-izglitibas-programmu-paraugiem>
23. Narnicka,S.,Fjodorova,F. (2010). *Ideju krātuve pirmsskolai 1. Rotaļnodarbības 2-5 gadus veciem bērniem*. Rīga: Apgāds "Zvaigzne ABC".
24. Neuman, Donald B. (1978). *Experiences in science for young children*. Delmar Publishers Inc.
25. Omārova,S. (2001). *Cilvēks dzīvo grupā*. Rīga: "Kamene".
26. Plaude, A. (2011). *Bērns starp pieaugušajiem. Rokasgrāmata skolotājiem*. Rīga: Izdevējs "Zvaigzne ABC"
27. Paupe, D. (2000). *Bērns kā vērtība ģimenē un pirmsskolā*. Rīga: Izdevējs "Izglītības soļi".
28. Pļaveniece, M., Škuškovnika, D. (2002). *Sociālā psiholoģija pedagogiem*. Rīga: "Izdevniecība RaKa."
29. Reņģe, V. (2002). *Sociālā psiholoģija*. Rīga: Apgāds "Zvaigzne ABC".
30. Shalaway, L., (2005). *Learning to Teach...Not Just for Beginners: The Essential Guide for All* 26
31. *Teachers* . Pieejams:https://www.scholastic.com/teachers/articles/teaching-content/creating-classroom-rules-together/?fbclid=IwAR2skZ8YqV4vQcytk6m_TzQl5FqkGhx1WMWDYLYrtCzQ4BD8z4mEMQGanws

32. Sīle, S., Volkova, L. (2011). *Vērtību vēcelīte pasakās, rotaļās un spēlēs 5-6 gadus veciem bērniem*. Rīga: Apgāds "Zvaigzne ABC".
33. Špona, A., (2004). *Audzināšanas process teorijā un praksē*. Rīga: "Izdevniecība RaKa".

Pielikums

1.pielikums

Kharlamova., <https://depositphotos.com/234743652/stock-illustration-good-and-bad-behavior-of.html>

GALVOJUMS

Es, Anna Ragovska-Ramša

apliecinu, ka darbs izstrādāts atbilstoši zinātniskās ētikas principiem.

Darbā izmantotā literatūra u.c. avoti norādīti literatūras u.c. avotu sarakstā. Dažāda veida informācijai (atziņām, citātiem, attēliem, tabulām u.c.), kas iegūta no minētajiem avotiem, pētnieciskajā darbā un tā pielikumos norādītās atsauces.

Darba autors: Anna Ragovska-Ramša

(vārds, uzvārds) (paraksts)

Datums: 23.11.2020.

IZZIŅA PAR AIZSTĀVĒŠANU

Bakalaura darbs izstrādāts

LU Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātē

Ar savu parakstu apliecinu, ka darbs izstrādāts patstāvīgi.

Darba autors : Anna Ragovska-Ramša

(vārds, uzvārds, paraksts)

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai.

Darba zinātniskais vadītājs

(akadēmiskais amats, zinātniskais grāds, vārds, uzvārds, paraksts)

Bakalaura darbs aizstāvēts

Pārbaudījuma komisijas 20___.gada _____ sēdē,

protokola Nr. _____

vērtējums _____

(vērtējums) (vērtējums vārdiem)

Valsts pārbaudījuma komisijas priekšsēdētājs

(akadēmiskais amats, zinātniskais grāds, vārds, uzvārds)

(paraksts)